

Stenografični zapisnik

o s m e s e j e

deželnega zbora Ljubljanskega

dne 9. januarja 1874.

Nazoči: Prvosednik: Deželni glavar Dr. Friderik vitez Kaltenegger. — Vladini zastopnik: Vladini svetovalec vitez Roth. — Vsi člani razun: knezoškof dr. Vidmar in: Grabrijan, Pintar, dr. Suppan, Obreza, baron Apfaltrern, grof Auersperg.

Dnevni red:

1. Naznanila predsednika.
2. Poročilo finančnega odseka zaradi ustanovitve založnice za izdavanje slovenskih šolskih knjig. (Priloga 50.)
3. Ustmeno poročilo finančnega odseka zaradi ustanovitve službe deželnega učitelja za gozdarsko šolo v Šneperku. (K prilogi 34.)
4. Utemeljevanje predloga deželnega poslanca gosp. dr. Razlaga zaradi zboljanja razmer ljudskega šolstva na Kranjskem.
5. Poročilo gospodarskega odseka o peticiji za podporo za Kočevsko-Črnomeljско cesto.
6. Poročilo gospodarskega odseka o peticiji občine Stara-Loka zaradi dovozne ceste k železnici.
7. Poročilo gospodarskega odseka o peticiji več občin zaradi vredjenja grabnov na desni strani Ljubljanskega močvirja.
8. Poročilo zdravstvenega odseka o peticiji društva zdravnikov na Kranjskem za vredbo plač okrajnih ranocelnikov.
9. Volitev enega uda in namestnika v deželno komisijo za vredjenje zemljiškega davka.
10. Poročilo finančnega odseka zaradi odstopa nekaj dvornega vrta za razširjenje gradiške ulice. (Priloga 52.)

Stenographischer Bericht

der achten Sitzung

des Landtages zu Laibach

am 9. Jänner 1874.

Anwesende: Vorsitzender: Landeshauptmann Dr. Friedrich Ritter v. Kaltenegger. — Vertreter der k. k. Regierung: Regierungsrath Ritter v. Roth. — Sämmtliche Mitglieder mit Ausnahme von: Fürstbischof Dr. Widmer und: Grabrijan, Pintar, Dr. Suppan, Obreza, Freiherr v. Apfaltrern, Graf Auersperg.

Tagesordnung:

1. Mittheilungen des Vorsitzenden.
2. Bericht des Finanzausschusses wegen Errichtung eines vom Landesfonde dotirten slovenischen Schulbücherverlages. (Beilage 50.)
3. Mündlicher Bericht des Finanzausschusses wegen Anstellung eines landschaftlichen Lehrers an der Waldbauschule in Schneeberg. (Ad Beilage 34.)
4. Begründung des Antrages des Herrn Abgeordneten Dr. Razlag zur Besserung der Volksschulverhältnisse in Krain.
5. Bericht des volkswirtschaftlichen Ausschusses zur Petition um Subventionirung der Gottschee-Eschernemberger Straße.
6. Bericht des volkswirtschaftlichen Ausschusses über die Petition der Gemeinde Altlad wegen der dortigen Bahn-Zufahrtstraße.
7. Bericht des volkswirtschaftlichen Ausschusses über die Petition mehrerer Gemeinden um Gräbenregulirung am rechten Ufer des Laibacher Morastes.
8. Bericht des Sanitätsausschusses über die Petition des Vereines der Aerzte in Krain um Gehaltsregelung der Bezirksärzte.
9. Wahl eines Mitgliedes und eines Ersatzmannes in die Grundsteuerregulirungs-Landescommission.
10. Bericht des Finanzausschusses wegen Abtretung eines Burggartentheiles zur Erweiterung der Gradischgasse. (Beilage 52.)

Seja se začne o 40. minuti čez 10. uro. — Beginn der Sitzung 10 Uhr 40 Minuten.

Landeshauptmann:

Ich constatiere die Beschlussfähigkeit des hohen Hauses, eröffne die Sitzung und ersuche den Herrn Schriftführer das Protokoll der letzten Sitzung vorzulesen. (Zapisnikar prebere zapisnik zadnje seje v slovenskem jeziku — Schriftführer verliest das Protokoll der letzten Sitzung in slovenischer Sprache).

Landeshauptmann:

Wird eine Einwendung gegen die Richtigkeit des eben verlesenen Protokolls erhoben?

Abg. Dr. Ritter v. Savinschegg:

Ich glaube verstanden zu haben, daß mein Antrag im Protokolle als auf Einführung des Viehsalzes gerichtet angeführt wird. Ich bitte um die Berichtigung dieser Angabe dahin, daß mein Antrag nicht die Einführung des Viehsalzes, sondern die Herabminderung der Salzpreise überhaupt bezieht.

Landeshauptmann:

Diese Bemerkungen sind richtig, daher ich diese Berichtigung des Protokolls verfügen werde. Da nichts eingewendet und auch sonst gegen das Protokoll nichts bemerkt wird (nihče se ne oglasi — niemand meldet sich), so erkläre ich es nebst obiger Berichtigung für genehmigt.

1. Naznanila predsednika.

1. Mittheilung des Vorsitzenden.

Ich habe dem h. Hause Folgendes mitzutheilen:

Der Herr Abgeordnete Freiherr v. Apfaltrern hat sein Ausbleiben von der heutigen Sitzung schriftlich durch Unwohlsein entschuldigt.

Vertheilt wurden heute folgende Vorlagen:

1. Bericht des Finanzausschusses wegen Abtretung eines Burggartentheiles zur Erweiterung der Gradischagasse. (Beilage 52). Dieser Bericht steht auf der heutigen Tagesordnung. Da es mir jedoch nicht möglich war, denselben den Herren Abgeordneten rechtzeitig, d. i. vor 48 Stunden zuzuschicken, so werde ich es später einem allfälligen Antrage und der Entscheidung des hohen Hauses anheimstellen, ob heute in die Berathung einzugehen sei.

2. Bericht des Rechenschaftsberichts-ausschusses über die Geschäftsthätigkeit des Landesausschusses für die Zeit vom 1. November 1872 bis Ende Oktober 1873. (Beilage 53.) Dieser Bericht kommt auf die nächste Tagesordnung.

Ferner wurden heute die stenographischen Berichte der 4., 5. und 6. Sitzung unter die Herren Abgeordneten vertheilt. Bei diesem Anlasse ersuche ich die Herren Abgeordneten, die stenographischen Berichte künftighin während der in § 15 der Geschäftsordnung vorgeschriebenen Frist durchsehen zu wollen. Ich habe bisher die überkommene Uebung nicht abgestellt, wornach zur Erleichterung den Herren Rednern die stenographischen Aufnahmen ihrer Reden unmittelbar zur Einsichtnahme zugestellt werden; ich bitte jedoch künftighin, damit in der Drucklegung keine Störung eintrete, jene Frist möglichst einzuhalten, weil ich sonst genöthigt wäre, mich mit dem geschäftsordnungsmäßigen Auflegen der stenographischen Berichte im Stenographenbureau zu begnügen.

Der landschaftliche Kanzleiofficial Herr Josef Ritter v. Bagliaruzzi hat durch mich ein Gesuch um Anweisung der ihm fehlenden Quinquennalzulagen überreicht. Ich werde das Gesuch dem Finanzausschusse zuweisen.

Der Herr Abgeordnete Patiz hat mir ein Gesuch der Gemeinden Großlaßitz, Zapotof, Golu, Skrilje, Zelimlje u. a. überreicht, worin um eine Aenderung in der Umlegung der Auersperger Straße angesucht und schließlich die Bitte gestellt wird, der hohe Landtag möge geruhen, über diese Petition entweder selbst zu beschließen oder den Landesausschuß anzuweisen, vor Bewilligung jeder Subvention aus Landesmitteln die nothwendigen technischen Erhebungen in Betreff der in dieser Petition vorgeschlagenen Trasse zu veranlassen. — Nachdem dieser Gegenstand laut meiner jüngsten Interpellationsbeantwortung und laut des Rechenschaftsberichtes ohnehin beim Landesausschusse anhängig ist, stelle ich den Antrag, diese Petition dem Landesausschusse zur Amtshandlung zuzuweisen. (Sprejeto — Angenommen.)

Der Herr Abgeordnete Jugovic hat mir eine Petition der Gemeinden Primskau, Gorenje und Rupa um Reactivirung des Bürgermeisteramtes in Primskau überreicht. — Dieser Gegenstand hängt zusammen mit der Bildung der Hauptgemeinden, und ich beantrage, diese Petition dem Landesausschusse zur Amtshandlung abzutreten. (Pritrduje se — Zustimmung.)

2. Poročilo finančnega odseka zarad ustanovitve založnice za izdavanje slovenskih šolskih knjig. (Priloga 50.)

2. Bericht des Finanzausschusses wegen Errichtung eines vom Landesfonde dotirten slovenischen Schulbücherverlages. (Beilage 50.)

Poročevalec dr. Bleiweis:

Ker je poročilo že precej dolgo v rokah gospodov poslancev, prosim, da me slavni zbor oprostí branja poročila, ter da berem samo predloge odsekov. (Pritrduje se — Zustimmung; bere — liest):

Slavni deželni zbor naj sklene:

1. Deželnemu odboru se naroča osnova deželne založnice šolskih knjig za izdavanje slovenskih učnih in vadnih knjig za srednje, mesne in strokovne šole.

2. Za to zalogo se deželnemu odboru dovoljuje svota 10,000 gld. a. v. iz deželnega zaklada kot brezobrestna založba na razpolaganje.

3. O vspehu te šolske založne se ima deželnemu zboru vsako leto v poročilu delovanja deželnega odbora poročati in o gospodarstvu s to zalogo natančen račun dati.

4. Dohodki te založne iz prodaje založenih knjig se smejo kot založba za izdavanje drugih učnih in vadnih knjig v smislu predloga 1. porabiti, vendar vedno le tako, da se iz deželnega zaklada za to zalogo nikdar čez 10,000 gld. a. v. zahtevati ne sme.

5. Nagrade pisateljem iz te založbe se smejo le izjemno in edino le za taka dela dovoliti, ki so namenjena za strokovne šole, pisateljem pa se smejo nekateri brezplačni eksemplari njihovih del darovati. — Ako so stroški natisa kagega pisateljskega dela po prodaji odtisov popolnem poravnani, tedaj se imajo vsi ostali odtisi pisatelju brezpogojno v last prepustiti.

6. Rokopisi se morajo pred sprejemom v to zalogo v pregled dati veštem strokovnjakom ter se ima onim rokopisom prednost dajati, za katere c. k. ministerstvo uka pisateljem remuneracije dovoli ali katere c. k. deželni šolski svet posebno priporoča.

Der hohe Landtag wolle beschließen:

1. Der Landesausschuß wird beauftragt, einen Landes-schulbücher-Verlag zur Herausgabe von slovenischen Schul- und Übungsbüchern für Mittel-, Bürger- und Fachschulen zu errichten.

2. Zur Dotirung dieses Verlages wird dem Landes-ausschusse ein Betrag von 10,000 fl. ö. W. aus dem Landes-fonde als unverzinslicher Vorschuß zur Verfügung gestellt.

3. Ueber die Erfolge dieses Schulbücherverlages ist dem Landtage jährlich mittelst des Rechenschaftsberichtes Bericht zu erstatten und über dessen Gebahrung detaillierte Rechnung zu legen.

4. Die Einkünfte dieses Verlages durch Verkauf der Verlagsartikel können als Vorschuß zur Herausgabe anderer Schul- und Übungsbücher im Sinne des Artikels 1, jedoch stets nur in der Art verwendet werden, daß die Forderung des Landesfondes an diesen Verlag die Summe von 10,000 Gulden ö. W. nie übersteigt.

5. Honorare sind den Verfassern aus diesem Fonde nur ausnahmsweise und nur für solche Werke zu bewilligen, welche zum Gebrauche für Fachschulen bestimmt sind, wohl aber können den Verfassern einige Freixemplare gegeben werden. — Sind die Kosten der Auflage eines Werkes durch Verkauf von Exemplaren desselben vollständig gedeckt, so sind alle noch erübrigten Exemplare dem Verfasser desselben in das unbeschränkte Eigenthum zu überlassen.

6. Die Manuscripte sind vor ihrer Uebernahme in diesen Schulbücherverlag der Prüfung von geeigneten Fach-männern zu unterziehen, und haben jene Manuscripte den Vorzug zu erhalten, für welche das k. k. Unterrichtsministerium den Verfassern Remunerationen bewilliget oder welche der k. k. Landeschulrath insbesondere anempfiehlt.

Landeshauptmann:

Ich eröffne die Generaldebatte. (Nihče se ne oglasi — Niemand meldet sich.)

Da sich niemand zum Worte meldet, so schreiten wir zur Specialdebatte. Wünscht jemand der Herren zum An-trage 1 das Wort?

Abg. Deschmann:

Ich bitte um das Wort.

Landeshauptmann:

Der Herr Abgeordnete Deschmann hat das Wort.

Abg. Deschmann:

Es ist über Beschluß des hohen Landtages vor meh-reren Jahren in Krain eine Waldbauschule, desgleichen im vorigen Jahre die Weinbauschule in Slap errichtet worden, und es steht zu erwarten, daß auch eine niedere Ackerbau-schule in Unterkrain ins Leben treten werde. Der Zweck aller dieser Schulen ist der, der ländlichen Jugend eine ent-sprechende Bildung in den betreffenden Fächern, nämlich in der Forstwirtschaft, in dem Weinbau und in den verschie-denen Zweigen des Ackerbaues zu geben.

Es ist nun selbstverständlich, daß, damit ein solcher Unter-richt der ländlichen Jugend mit Erfolg erteilt werde, auch die entsprechenden Lehrbücher vorhanden sein müssen. In dieser Richtung hat der Landesausschuß schon zu wiederholten malen Auflagen derartiger nothwendiger Schulbücher für die be-treffenden Schulen veranlaßt, ohne erst eine vorläufige Be-willigung des hohen Landtages einzuholen, er hat nachträglich in seinem Rechenschaftsberichte über derartige Verfügungen Bericht erstattet. In solcher Weise wurde für die Wald-bauschule in Innerkrain ein kleines Büchlein über den Forst-schutz und über die Forstwirtschaft überhaupt verfaßt, ferner über die Weßkunst, und sicherlich wird in Kürze auch ein ähnliches Compendium über den Weinbau nothwendig werden. Es ist somit sehr wünschenswerth, daß dem Landesausschusse diesfalls nicht die Hände gebunden seien, indem, wie wir ja wissen, in den betreffenden Fächern die literarische Pro-duction keine sehr große ist und die Klagen der Lehrer über mangelhafte Behelfe im Slovenischen gewiß gerechtfertigt sind, daher auch den Wünschen derselben nach neuen Übungs-büchern in diesen Fächern in dem ausgiebigsten Maße Rech-nung getragen werden soll. Denn hat man einmal den Zweck gewollt, so darf man auch mit der Bewilligung der Mittel nicht fargen.

Nach meiner Anschauung, die auch der Finanzausschuß ausgesprochen hat, ist die Vorlage des Landesausschusses vollkommen gerechtfertigt, insoferne es sich um die Druck-legung von solchen Lehr- und Übungsbüchern handelt, welche für die früher erwähnten Fachschulen bestimmt sind, welche aus dem Landesfonde oder aus dem Landeskulturfonde sub-ventionirt werden. Jedoch der Hauptzweck der Landesausschuß-vorlage war auf die Mittelschulen gerichtet, und es geschieht in der Landesausschußvorlage des Bedürfnisses der Lehr-behelfe für unsere heimischen Fachschulen nur vorübergehend Erwähnung.

Diesem Mangel des früheren Berichtes hat der jetzige Bericht des Finanzausschusses abgeholfen; zugleich stimmt dieser vollkommen den Gründen bei, welche von dem Landes-ausschusse bezüglich des Schulbücherverlages für die Mittel-schulen angeführt wurden. In dem Landesausschußberichte wird folgendes scheinbar unumstößliche Argument für das Vorhandensein des Bedürfnisses eines slovenischen Schul-bücherverlages für die Mittelschulen angeführt. Es ist nämlich von dem Landtage wiederholt die Nothwendigkeit der slovenischen Sprache als Unterrichtssprache in den Mittel-schulen anerkannt worden. Den bezüglichen Anforderungen jedoch entgegnete stets das Unterrichtsministerium: wie kann die slovenische Sprache als Unterrichtssprache eingeführt werden, da keine Schulbücher vorhanden sind. Wir müssen also vorerst Schulbücher herbeischaffen, argumentirt der Landesausschuß, sind diese einmal vorhanden, dann wird auch die slovenische Sprache als Unterrichtssprache an den Mittelschulen eingeführt werden müssen.

Nun, meine Herren, in dieser letzteren Beziehung er-laube ich mir doch einige Bedenken zu erheben. Wie die bis-herigen Erfolge es gezeigt haben, so waren die Versuche, die slovenische Sprache als Unterrichtssprache an den Mittel-schulen einzuführen, größtentheils mißglückt. Es ist daher der Ministerialerlaß vom 20. September 1873 über die Regelung des slovenischen Unterrichtes an den Mittelschulen in Krain erflossen, aus welchem Erlasse auch in dem Landes-ausschußberichte eine auszugsweise Mittheilung erfolgt ist. Der Minister sah sich nämlich veranlaßt, an dem Unter-gymnasium in Krainburg, an welchem bereits ausschließlich nur die slovenische Sprache als Unterrichtssprache in Übung

war, wieder die deutsche Unterrichtssprache einzuführen und das Slovenische nur auf gewisse Fächer zu beschränken. Er beruft sich diesfalls auf einen Bericht der Krainburger Gymnasialdirection, welcher, wie es in dem Ministerialerlasse heißt, diese ganze Frage in sehr beherzigenswerther Weise beleuchtet. Im vorliegenden Falle dürfte daher vor allem das Urtheil der Fachmänner für uns maßgebend sein, und es liegt diesfalls bereits ein Bericht vor — dessen nähere Details ich zwar nicht kenne —, welcher jedoch vom Ministerium selbst als ein sehr beherzigenswerther bezeichnet wird. Gesezt nun, es würde uns gelingen, Schulbücher in slovenischer Sprache für alle Fächer, die an Mittelschulen gelehrt werden, zu fabriciren, und zwar in der ausgiebigsten Weise, so daß nicht nur die eigentlichen Lehrbücher, sondern auch die nothwendigen Uebungsbücher uns in genügender Weise zu gebote stünden, so zweifle ich doch, ob das Ministerium auf dieser Grundlage die Erklärung abgeben werde: da nun die erforderlichen Schulbücher vorhanden sind, soll die slovenische Sprache als Unterrichtssprache eingeführt werden.

Denn die Anschauungen der Fachmänner sind so ziemlich einstimmig, daß der utraquistische Unterricht zu nichts taue, daher entweder der deutsche oder der slovenische Unterricht eingeführt werden müßte.

Nun aber wird man sich in dem Ausschußberichte auf die kroatischen Schulen berufen, auf den daselbst eingeschlagenen Vorgang, daß nämlich auch dort mit Hilfe der Regierung eine reichhaltige Schulbücherliteratur ins Leben gerufen wurde. Allein nach meiner Ansicht wäre es besser gewesen, wenn der Landesauschuß Erhebungen gepflogen hätte, wie es nunmehr nach völliger Beseitigung des Deutschen mit dem Unterrichte an den Mittelschulen in Kroatien bestellt sei. Jeder unparteiische Schulmann muß nun erklären, daß die jetzigen Gymnasien in Kroatien uns durchaus nicht als Vorbild dienen können. Ich führe nur beispielsweise an, daß mir Universitätsprofessoren von Graz erzählt haben, daß daselbst im Professorencollegium schon öfter die Frage ventilirt wurde, ob Gymnasiasten, die von kroatischen und ungarischen Gymnasien mit Maturitätszeugnissen an die Grazer Universität kommen, als Hörer der Universität zu immatriculiren seien, indem sich ein auffallender Unterschied zwischen den Kenntnissen der absolvirten Gymnasiasten diesseits und jenseits der Leitha kundgibt, so daß man mit Recht Bedenken tragen muß, die dortigen Maturitätszeugnisse als genügende Ausweise für die Aufnahme an eine hiesige Universität zu betrachten.

Meine Herren, in welcher bedauernswerthen Lage befänden sich wohl die slovenischen Jünglinge, die krainischen Studenten, denen das ideale Glück zu Theil würde, ein Gymnasium zu absolviren, wo nur die slovenische Sprache die Unterrichtssprache ist. Sie müßten die bittere Erfahrung machen, daß die Erfolge eines solchen Unterrichtes dieselben wären, wie sie gegenwärtig in Kroatien und Ungarn sich kundgeben. Nicht einmal in eine Mittelschule eines unserer Nachbarländer könnten sie übertreten. Bedenken wir aber auch weiters, über was für ein Material von Lehrern wir verfügen! Zeigt nicht die Erfahrung, wie bei ausgeschriebenen Lehrstellen an Mittelschulen in slovenischen Landestheilen, namentlich in Krain, die Zahl der Competenten von Jahr zu Jahr sich mindert, so daß man oft genöthigt ist, sich mit Lehramtsandidaten begnügen zu müssen, welche den Anforderungen, die man an Lehrer der Mittelschule stellt, nur in der nothdürftigsten Weise entsprechen.

Glauben Sie demnach, daß ein Unterrichtsminister in Oesterreich, an den die Frage heranrücken würde, die slove-

nische Sprache als Unterrichtssprache einzuführen, selbst in dem Falle, wenn ihm die ausgiebigsten Lehrbehelfe und Schulbücher vorgewiesen würden, auf einen solchen Nachweis hin gleich decretiren werde: in Krain ist die deutsche Sprache als Unterrichtssprache aufzulassen und hat die slovenische Sprache statt dieser zu gelten. Sind Sie nicht vielmehr überzeugt, daß der Unterrichtsminister der cisleithanischen Länder vor allem von der Reichsidee geleitet sein müsse, daß er bei der Entscheidung in einer solchen Frage doch darauf Rücksicht nehmen müsse, daß, wenn schon die jenseitige Reichshälfte von uns durch sozusagen unübersteigliche Schranken getrennt ist, ähnliche sprachliche Barrieren doch nicht zwischen den einzelnen Ländern diesseits der Leitha aufgerichtet werden sollen. Dem Jünglinge, der in Krain studirt, soll es doch nicht unmöglich gemacht werden, auf eine Mittelschule im benachbarten Kärnten oder Steiermark überzutreten, zumal es für ihn nicht eine Qual, nicht ein Nachtheil ist, in einer Sprache, welche factisch doch als Reichssprache angesehen werden muß, den Unterricht an Mittelschulen genossen zu haben, abgesehen davon, daß ihm durch diese Sprache der Weg zu einer weiteren Ausbildung in allen Gebieten der Kunst und Wissenschaft zu einer entsprechenden künftigen Lebensstellung eröffnet wird. Alle diese Umstände wird sicherlich ein cisleithanischer Unterrichtsminister zu berücksichtigen haben. Deshalb erkläre ich, daß ich den Motiven, welche von dem Finanzausschuße zur Begründung seiner Anträge angeführt wurden, nicht beistimmen kann.

Aber ebensowenig wird mit den Mitteln, welche der Finanzausschuß auf Grundlage des Landesauschußberichtes vorschlägt, eine entsprechende Schulbücherliteratur ins Leben gerufen werden. Nach dem Antrage des Finanzausschusses sollen den betreffenden Uebersetzern der deutschen Lehrbücher keine Honorare gegeben werden, sie hätten nur Tantiemen an dem Verlage, sie sollen mit Freie Exemplaren bedacht werden und schließlich, wenn die Kosten der betreffenden Auflage durch den Verkauf der Bücher gedeckt sind, so sollen die nicht abgesetzten Schulbücher ins Eigenthum der betreffenden Verleger übergehen. Nun aber lehrt die Erfahrung, daß der alte Spruch: „quem dii oderunt, paedagogum fecerunt“, auch noch in unseren Tagen seine Geltung hat, daß der Lehrerstand auch an den Mittelschulen mit Nahrungsorgen zu kämpfen hat. Es müßte daher für die betreffenden Lehrer, wenn sie zur Abfassung von slovenischen Lehrbüchern sich herbeilassen sollen, doch eine bessere Prämie in Aussicht gestellt werden, als die — einiger Freie Exemplare. Der Verfasser des Schulbuches will schon in voraus ein bestimmtes Honorar zugesichert haben, was jedoch nach den vorliegenden Anträgen durchaus unzulässig wäre. Ich zweifle daher, meine Herren, ob auf dieser Grundlage irgend ein Lehrer sich herbeilassen werde, slovenische Schulbücher zu verfassen.

Selbstverständlich werden diese Lehrbücher aus anderen Sprachen, vorzugsweise aus der deutschen zu übersetzen sein. Hier jedoch tritt uns eine zweite Schwierigkeit entgegen, die in ihren Consequenzen selbst für den Unterricht nachtheilig werden kann. Die Schulbücherfabrication ist in neuester Zeit eine sehr schwunghafte. Viele Lehrer fühlen in sich den Ehrgeiz, ein Schulbuch zu verfassen in der Absicht, etwas pädagogisch zweckentsprechendes, etwas, was auch von materiellen Vortheilen begleitet ist, ins Werk zu setzen. Allein ein solches Unternehmen wird nur dann von Erfolg gekrönt, wenn auf einen ergiebigen Absatz der Schulbücher zu rechnen ist. Das ist in Oesterreich wohl nur bei deutschen Schulbüchern der Fall. Wir sehen ja, wie auf österreichischen Gymnasien deutsche Schulbücher von auswärts, vom deutschen Reiche,

im Gebrauch sind; es hat die deutsche Schulbücherliteratur sich in Oesterreich einen sehr einträglichen Markt geschaffen. Bei derartigen Aussichten auf reichlichen Absatz ist es sehr erklärlich, daß der Productionstrieb unter der deutschen Lehrerschaft ein gesteigerter ist — unter der deutschen Lehrerschaft sage ich — mit welcher die Lehrerschaften anderer Nationen, namentlich solcher, die über geringe materielle Mittel verfügen, eine siegreiche Concurrenz durchaus nicht bestehen können. In dem deutschen Büchermarkte verdrängt ein Schulbuch das andere. Die Klagen der Eltern sind nicht ungerechtfertigt, daß sie nunmehr für ihre Kinder jedes Jahr neue Bücher anschaffen müssen. Während in der vormärzlichen Periode ein Schulbuch durch Decennien, ja durch ein halbes Säculum sein Leben fristete, fristen die Schulbücher unserer Zeit nur ein Eintagsleben. Denken Sie sich nun einen slovenischen Schriftsteller, der soeben mit der Uebersetzung eines deutschen Lehrbuches fertig geworden ist. Kaum hat er die letzte Zeile seines Opus mit Streusand bestreut, kaum wurde sein Werk zur Approbation dem Landes Schulrath übergeben, und kaum wird, falls diese erfolgt ist, mit dem Satz seines Schulbuches begonnen: in diesem Augenblicke nun erscheint ein neues deutsches Lehrbuch, welches viel besser, viel gediegener ist, wie das frühere in das Slovenische überfetzt. Sollen die slovenischen Schulen, eben weil der Schulbuchverlag einen Absatz haben muß, an das schlechtere Lehrbuch gebunden sein, während bereits ein besseres deutsches dem betreffenden Lehrer zur Verfügung steht? Sicherlich wird jeder strebsame Lehrer das veraltete slovenische Lehrbuch verwerfen und wenigstens mittelst schriftlicher Excerpte das neue Lehrbuch in seine Schule einführen.

Zwar heißt es in der Landtagsvorlage, es sollen nur solche Lehrbücher von dem slovenischen Schulbuchverlage in Druck genommen werden, welche von Fachmännern approbirt sind, besonders solche Bücher, für welche das Ministerium Remunerationen bereits bewilligt hat. Jedoch mit der Bewilligung von Remunerationen seitens des Ministeriums für die Fabrication slovenischer Schulbücher hat es wieder seine Mißlichkeiten. Es ist kaum zu erwarten, daß diesfalls dem Ministerium halbwegs entsprechende Summen vom Reichsrathe zur Verfügung gestellt werden. Und wie es mit derartigen Approbationen überhaupt steht, darüber liegt eine Erfahrung aus der jüngsten Zeit vor. Es ist eine sehr lehrreiche Abhandlung über die bei der Weltausstellung ausgestellt gewesenen slovenischen Schulbücher in dem sehr beachtenswerthen Berichte des österreichischen Unterrichtswesens über seine Ausstellungsobjecte erschienen. Das betreffende Kapitel ist von einem Fachmanne, dem Landes Schulrath Dr. Klobič, verfaßt und gibt alle Details der bisher erschienenen slovenischen Schulbücher. Unter diesen ist auch eine erst jüngst erschienene Geographie vom Professor Jesenko angeführt, welche in der hiesigen Nationaldruckerei gedruckt worden ist. Für dieses Buch soll bereits die Approbation des Ministeriums erfolgt sein. Nachträglich jedoch soll — wie ich vernehme — dasselbe plötzlich reprobirt und als nicht zulässig für die Mittelschulen erklärt worden sein.

Denken Sie sich also, meine Herren, auf welch schwachen Füßen ein solcher slovenischer Schulbuchverlag steht, denn der Gebrauch der von demselben gedruckten Schulbücher wird stets von der Bewilligung des Ministeriums abhängig sein. Ich zweifle nun, ob das Ministerium sich herbeilassen wird, einem bloßen Manuscripte, welches ihm eingesendet wird, die Approbation der Zulässigkeit für die Mittelschulen zu geben, indem jenes eine Art Censur wäre, und das Mini-

sterium sich nur über bereits gedruckte Werke, nie und nimmer aber über Manuscripte aussprechen kann.

Wie verhält es sich nun mit dem Absatze solcher Bücher! Ja freilich, die deutschen Schulbücher sind in einer sehr begünstigten Lage, es steht ihnen sozusagen der Weltmarkt offen. Bei den slovenischen Büchern hingegen ist die Zahl derjenigen, welche solche Bücher abnehmen, eine sehr geringe. Der Absatz eines solchen Werkes muß auf Jahre hinaus berechnet werden, und würde man sich auch mit dem Verleger dahin einigen, daß man ihm ein paar hundert Exemplare als Entgelt für seine Bemühungen gäbe, und würde sodann vom Landesauschusse der Preis eines solchen Schulbuches festgesetzt werden, so ist es sicher, daß der Verfasser zuerst suchen wird, seine Werke an Mann zu bringen; er wird vor allem seine Freixemplare, und zwar um 20, 30, vielleicht 50%, billiger als der vom Landesauschuß fixirte Preis ist, an die Jugend zu verkaufen trachten, so daß also in den ersten Jahren an eine Realisirung des Schulbuchverlages gar nicht zu denken ist.

Weiters wäre zu berücksichtigen, was für Werke gedruckt werden sollen? In dem Landesauschußberichte geschieht zweier Werke Erwähnung, nämlich einer lateinisch-slovenischen Grammatik und eines lateinisch-slovenischen Uebungsbuches, auf die der Schulbuchverlag es zunächst abzu-sehen hätte. Bei solchen Werken kann auch auf einen auswärtigen Leserkreis gar nicht reflectirt werden. Beabsichtigt man nun nach den Intentionen des Landesauschusses sogar zur Auflage von lateinisch-slovenischen und griechisch-slovenischen Wörterbüchern zu schreiten, welche kolossalen Auslagen wären erforderlich, um derartige Behelfe in Druck zu legen. Bedenken Sie nur, daß die Auflage blos des ersten Theiles des Wolf'schen Wörterbuches, nämlich des deutsch-slovenischen Theiles, 30.000 Gulden gekostet hat, daß von diesem Werke, welches denn doch unter allen Slovenen Absatz finden sollte, wo vorauszusetzen war, daß auch Fremde, welche die Sprache erlernen wollen, sich dasselbe anschaffen werden, daß trotzdem der Absatz dieses Werkes ein höchst geringer ist, so daß das hiesige Consistorium, wenn es die Räume betritt, wo die Vorräthe des Wörterbuches aufgestapelt liegen, hoffnungslos dem Zeitpunkte entgegenharrt, wann ein größerer Absatz stattfinden werde, bedenken Sie, daß dies bei einem Wörterbuche der Fall ist, welches doch für einen größeren Leserkreis berechnet ist, so können Sie sich beiläufig einen Schluß bilden, wie es mit dem Absatze der Werke des ausschließlich an den Absatz in Schulen gewiesenen slovenischen Schulbuchverlages aussehen wird. Ich glaube, die meisten verlegten Werke werden dem Schicksale gewidmet sein, in den nicht eben trockenen Räumlichkeiten unserer Burg der Vermoderung anheimzufallen.

Hiermit glaube ich den Beweis geführt zu haben, daß sowohl bezüglich der Verfassung der Werke des slovenischen Schulbuchverlages, als auch bezüglich des Absatzes derselben Schwierigkeiten dem vorliegenden Projecte entgegenstehen, über die sich weder der Landesauschuß noch der Finanzauschuß vorher eine richtige Vorstellung gemacht hat. Allein nach dem, was ich bereits vorgebracht habe, erscheint die Summe von 10,000 fl. als eine solche, mittelst welcher das Ziel, welches erreicht werden soll, zu erstreben durchaus unmöglich ist. Wollen sie dem Antrage des Finanzauschusses Folge geben, so werden von Jahr zu Jahr neue Anforderungen an den Landesfond herantreten, dann genügen nicht 10,000 fl., nicht 20,000, nicht 30,000 fl., mindestens 100,000 fl. wären für die Beschaffung slovenischer Schulbücher für die Mittelschulen erforderlich.

Wenn schon aus Landesmitteln eine wirksame Beihilfe den Mittelschulen geschaffen werden soll, so giebt es ja andere Wege, dies in erspriesslicherer Weise zu thun; trennen wir uns einmal von dem Gedanken, daß alles dasjenige, was die Deutschen an literarischen Productionen besitzen, überhaupt was größere Kulturenationen haben, auch für die slovenische Nation beschafft werden müsse. Es ist das — ich will es anerkennen — gewiß eine edle Idee, allein in der Wirklichkeit wird sie nie und nimmer ausführbar sein. Es ist einmal das Loos kleinerer Nationen, daß sie sich in ihren Kulturbestrebungen an jene größeren Nationen anschließen müssen, es ist das eine Thatsache, die von Jahr zu Jahr auch den minder Gebildeten klarer wird, wir müssen mit dem Factor der internationalen Wechselseitigkeit rechnen. Sprechen wir es offen heraus, die slovenische Jugend wird beim Unterrichte der deutschen Unterrichtssprache nie und nimmer entbehren können, wenn auch die benachbarte kroatische Nation glaubt, derselben nicht zu bedürfen. Und ich bin überzeugt, daß die Slovenen sich willig in diese Lage fügen, und zwar aus eigenem wohlverstandenen Interesse, weil sie ihrer Jugend nicht die weiteren Schätze einer reichen Bildung und entsprechenden Lebensstellung versperren wollen.

Jedoch nicht blos Schulbücher sind die Behelfe zur Förderung des Mittelschulwesens, sondern ich glaube noch in einem viel höheren Grade sind es die Lehrmittel selbst, sind es reichlich ausgestattete physikalische Cabinette, Naturaliensammlungen, Bibliotheken und derartige Behelfe. Glauben sie denn wirklich den Gesichtskreis der slovenischen Jugend bedeutend zu erweitern, wenn sie derselben ein Lehrbuch in slovenischer Sprache bieten, welches bereits in deutscher Sprache erschienen ist? Durchaus nicht. Hingegen kann ich mir sehr wohl denken, daß, wenn nach den Anforderungen der Neuzeit an den Mittelschulen wissenschaftliche Sammlungen eingerichtet werden, wie sie an den bestdotirten Anstalten bestehen, hiedurch unter der Jugend das eifrigste Streben hervorgerufen und die namhaftesten Lehrerfolge erzielt werden können.

Eben jetzt wird dem hohen Landtage Gelegenheit geboten sein, für die entsprechende innere Einrichtung unserer Realschule zu sorgen, und ich würde die 10,000 Gulden, welche hier für den slovenischen Schulbücherverlag eingestellt sind, für viel besser verwendet halten, wenn dieselben zum Zwecke einer entsprechenden Einrichtung, einer reichen Dotation der Realschule bestimmt werden.

Aus diesen Rücksichten demnach kann ich mich nicht für den Antrag erklären, wie er hier von dem Finanzausschusse gestellt worden ist, ich habe schon in dem Finanzausschusse eine Beschränkung desselben in Vorschlag gebracht, nämlich die Beschränkung, daß die Anschaffung slovenischer Schulbücher nur für die Fachschulen, welche aus dem Landesfonde dotirt werden, beschlossen werde. Es würde demnach mein Antrag lauten, der erste Absatz des Ausschussesantrages wäre folgendermaßen abzuändern: Der Landesausschuß wird beauftragt, einen Landes-Schulbücherverlag zur Herausgabe von slovenischen Schul- und Unterrichtsbüchern für die vom Landesfonde dotirten Fachschulen zu errichten.

Würde dieser Antrag angenommen werden, so würde ich natürlich nachher auch in den weiteren Anträgen einige Abänderungsanträge stellen. Namentlich wäre mir die Summe von 10,000 fl. eine viel zu hohe, indem nach meiner Anschauung mit einer Summe von 4000 fl. das Auslangen gefunden werden dürfte; auch würde ich mir bezüglich der Art und Weise, wie solche Beiträge beigebracht werden sollen, eine Abänderung zu beantragen erlauben. Vorläufig

halte ich mit diesen Anträgen zurück, indem ich diesen ersten Abänderungsantrag der Berücksichtigung des hohen Hauses wärmstens empfehle. (Predlog se podpira — Der Antrag wird unterstützt.)

Poslanec dr. Costa:

Meni se zdi jako nedosledno, da ni moj gospod predgovornik predloga tako stavil: Črez denašnje predloge deželnega odbora oziroma finančnega odseka naj se prestopi na dnevni red. Gotovo je, da bi deželni odbor oziroma finančni odsek ne bil nasvetoval, naj se ustanovi tak zaklad za izdajo slovenskih šolskih knjig, ako bi ne mislil na druge knjige kakor tiste, ktere so potrebne za strokovne šole. Če je deželni zbor sklenil ustanoviti take šole za kmetijstvo, sadjerejo i. t. d., mora dosledno skrbeti tudi za potrebne knjige; to je jasno, to je naravno. Zato pa ni treba posebnega sklepa deželnega zbora. Dobro je torej gospod predgovornik omenil, da glavni namen tega zaklada za izdajanje slovenskih šolskih knjig niso strokovne šole, temveč, da so ravno srednje šole, naše gimnazije, realke in meščanske šole. Zarad tega pa tudi mislim, naj vsak zoper vso postavu glasuje, kdor ni za ta važen del te postave.

Kaj nas je napotilo, da smo ta predlog spravili v deželni zbor? Napotile so nas zdajne razmere naših srednjih šol. Upanje, katero smo imeli pod ministerstvom Hohenwartovim, da se bode tudi naša šolska stvar na boljše obrnila, upanje, da se bode res nekaj v narodnem smislu zgodilo, to upanje je popolnoma propadlo. Ne samo, da se je vse nazaj vzelo, kar je ministerstvo Hohenwartovo in lahko rečem tudi poprejšni minister uka, ki je sedaj zopet minister, sam dovolil, kajti znano je, da je ravno gospod Stremayr ukazal, da naj bode spodnja gimnazija v Kranji popolnoma slovenska.

Hohenwartovo ministerstvo je še mnogo družega dodalo in izreklo, da naj se vpelja na kranjskih srednjih šolah utrakovizem. Vse to je zdaj odstranjeno. Na realki v Ljubljani se ne sme več slišati slovenska beseda in tudi na naši gimnaziji je ta stvar jako slabo prenamerjena. Ostali so namreč nekteri predmeti s slovenskim učnim jezikom, a to je popolnoma napačno vredjeno, tako da se res kakor nalašč dela, da se dopelje cela stvar „ad absurdum“. Na primer se je imelo do zdaj zgodovina in zemljepisje v slovenskem jeziku prednašati in zdaj je izrečeno v ministerskem ukazu, naj bo slovenski jezik za aritmetiko učni jezik. Vsak mora reči, da je to ravno narobe. Tedaj ne samo pri nas, kjer se vlada še ne upa popolnoma germanizirati, vidimo, kaj je upati od sedanje vlade v šolskih zadevah, še bolj vidimo to, če gledamo v take dežele, kjer slovenska narodnost nima prav nobene izdatne podpore in kjer je tudi v deželnem zboru glas slovenskih zastopnikov premajhen, da bi premagal. Poglejmo na Štajersko. Na Štajerskem se je letos po vladinem predlogu sklenilo, da se ima na realkah učiti francoski, angleški jezik in bog ve kaj še, samo domači slovenski jezik se ne sme učiti. Pa se tudi ne more učiti zarad tega, ker so učenci z drugimi predmeti tako obloženi, da jim ne ostane časa izučiti se v maternem jeziku. To je tisto, kar nam žuga, da se bode tudi na Kranjskem upeljalo in tem namenom se moramo

dejansko zoperstavljati in dejansko tista sredstva dovoliti, ktera so potrebna, da se slovenski jezik ohrani v srednjih šolah. Kako treba nam je to, kaže primerljaj iz deželnega šolskega sveta.

Prišla sta dva pisatelja slovenska, oba profesorja, jako izurjena ne samo v svojih strokah, ampak tudi v slovenskem jeziku, in predlagal je eden fizikalično zemljepisje in drugi aritmetiko za prvi razred gimnazije. Ona sta bila že več ko pred pol letom prosila, naj deželni šolski svet predlaga te knjige ministerstvu za primerno podporo, kakor je ministerstvo poprej v drugih primerljajih tudi tako podporo dajalo. Dotični poročevalec je to stvar odložil, kolikor mu je bilo mogoče in po šestih mesecih pride s svojim predlogom ter predlaga: Fizikalično zemljepisje dozdej ni predmet nauka v gimnazijah; toraj ta knjiga ni za podporo in naj se pisatelju nazaj vrne. Druga knjiga je aritmetika, izdelana po šolski knjigi, katero je ministerstvo potrdilo za I. razred gimnazije in sicer po najnovejši izdaji aritmetike dr. Franca viteza Močnika. Referent zoper prestavo ni mogel niti najmanjše ugovarjati, vendar je predlagal, naj se tudi ta knjiga ne priporoča za podporo, akoravno je ministerstvo v zadnjem definitivnem ukazu izreklo: „Nur in dem Falle, als vollkommen geeignete Lehr- und Übungsbücher für den Unterricht aus der Mathematik in der I. und aus dem Latein in der III. Klasse mittelst der slovenischen Sprache hergestellt und approbiert werden sollten, kann die Frage in Erwägung gezogen werden, ob der Gebrauch der erwähnten Sprache auch auf diese beiden Lehrfächer in der bezeichneten Klasse ausgedehnt werden soll.“ Ministerstvo je s tem reklo: Če pride primerna knjiga, se more po tem govoriti o tem, ali naj se aritmetika v I. razredu slovensko razlaga. Vendar predlaga referent, c. k. deželni šolski nadzornik, da se te knjige ne nasvetujete za podporo samo zaradi tega, da ministerstvo ne mora naročiti, naj se slovenski jezik upelje za aritmetiko. Seve, da sta oba predloga padla po večini glasov v deželnem šolskem svetu in da se je ministerstvu nasetovala podpora za obe knjigi. Ali tak predlog se je vendar stavil v naši deželi, tak predlog, ki popolnoma nasprotuje najnovejši odločbi sedanjega ministerstva. Treba je toraj boriti se za to, da ostane tudi slovenski jezik učni jezik in to nas je napotilo, ta predlog staviti in, če ta pade, naj pade cela predloga. Za strokovnjaške šole bodemo že potrebna šolska sredstva brez te dovolili, važno je, da se na to ozre slavn deželni zbor.

Gospod Dežman je pa mnogo ugovarjal temu predlogu. Prvič reče, da dvomi, da se bode kedaj upeljal slovenski jezik v naše srednje šole; on reče, vse to, kar smo poskušavali do zdaj, je pokazalo, da sploh ni mogoče slovenski jezik imeti v naših šolah. Temu nasproti rečem, da slovenski jezik je že zdaj učni jezik za nekatere predmete na kranjskih gimnazijah, toraj ni dvombe, da se bode upeljal; on je že upeljan, le obvarovati ga je treba, da se ne bode zopet vun postavil pred duri. Gospod Dežman se posebno sklicuje, da je ministerstvo že leta 1871. od realne gimnazije v Kranji dobilo o utrakvizmu razsvetljenje „in sehr beherzigenswerther Weise“, in on reče, da je ta, ki je tako govoril, vendar strokovnjak, kateremu moramo verjeti. Tako dolgo, kakor bodi možje strokovnjaki, kateri ne poznajo stvari, ki ne morejo govoriti v slovenskem jeziku ne besedice, tako dolgo, ko bodo taki možje sporočali,

tako dolgo, da se bode sklicavalo na take strokovnjake, smo obsojeni. Da ni treba več govoriti v slovenskem jeziku, reklo se bode zmerom: „Die einzige Seligkeit liegt in der deutschen Sprache!“ (Dobro! veselost — Bravo! Heiterkeit.)

Če je ministerstvo pritrdilo temu, kar je ta strokovnjak, ki ni zmožen slovenskega jezika, povedal, še enkrat rečem, da se temu tudi ni čuditi. Imel bom prilžnost se bolj natanko pozneje še izraziti. Če je ministerstvo tistih misli, kakor jih je izrekel gospod Dežman, potem ni dvomiti, da bode ministerstvo skrbno izkalo in nabralo vse in povsod, kar bi moglo biti zoper podučevanje v slovenskem jeziku na srednjih šolah.

Gospod Dežman pravi, da so strokovnjaki obsodili utrakvizem. Temu rečem, da to ni istina. Nekaj strokovnjakov se je izreklo zoper, nekaj pa tudi za utrakvizem. Moram reči, da ne previdim, zakaj bi ne bilo mogoče v osmih letih gimnazijalnega ali realnega šolstva se popolnoma naučiti dvojnega jezika, tako popolnoma namreč, da učenec stopi iz gimnazije ali realke zmožen ne samo slovenskega ampak tudi nemškega jezika. To pa je mogoče izpeljati le tistikrat, ako se učijo nekteri predmeti v nemškem in drugi v slovenskem jeziku, kakor je nameravalo Hohenwarthovo ministerstvo.

Če pridejo dečki v prvo šolo gimnazije brez znanja nemškega jezika, se tam več predmetov slovenski uč in tako čem daljši se pomika v učenji, tem bolj se zljajšuje slovenski kot učni jezik, ter se tam več predmetov prednaša v nemškem jeziku. To je popolnoma mogoče in če pride en strokovnjak, ter reče, da to ne gre, mu odgovorim, da sem tudi jaz strokovnjak v takih rečeh. Ne samo profesorji so strokovnjaki. Zakaj bi ne bil človek, ki je toliko v šole hodil kakor jaz, tudi strokovnjak v šolskih zadevah. Jaz sem že 1854. l. dobil ponudbo od ministerstva, da bi bil šel za profesorja na univerzo Krakovsko, in bi bil toraj že 20 let profesor, ako bi bil ponudbo sprejel. Tistikrat sem imel vse potrebne priprave za tako profesuro, zdaj pa bi prišel kak gimnazijalni profesor, ki se je še le zadnje leta izučil, kot strokovnjak in bi mi rekel: Ti od tega nič ne veš! (Veselost — Heiterkeit.) To je tista napačnost, na katero se zmirom sklicuje, da se misli, le gimnazijalni profesor je strokovnjak in mi vsi drugi nič ne vemo! (Dobro! — Bravo!)

Gospod Dežman je tudi rekel, da se sliši iz Ogrskega in Hrvaškega mnogo tožeb in da se je na univerzi v Gradci vprašanje stavilo, ali ne bi dobro bilo hrvaškimi in ogrskimi učencem zabraniti, da ne smejo stopiti na graško univerzo. Da se je to vprašanje stavilo, ne dvomim, ker sem tega prepričanja, da je marsikteri profesor v Gradci tako vnet za nemško idejo, da ga groza popade, ako sliši kaj slovanskega ali ogrskega. Konstatirati pa moram tukaj, da sedanje hrvaške gimnazije so za jako dobre znane in gotovo prav nič slabeje, nego naše, in da se morda marsikateri na hrvaški gimnaziji več nauči, kakor pri nas, ker učenec sliši prednašanje v svojem maternem jeziku, kateri bolj gre do srca in do uma, kakor tuj jezik.

Kar je pa gospod Dežman rekel, kako da bi morale biti vse srednje šole v Avstriji take, da se poduk le v nemškem jeziku daje, je to zahteva, ktera ne samo členu 19. državne osnovne postave nasprotuje, temveč tudi sedanjim šolskim ukazom. Ali nemamo v Avstriji poljske, rutenske, česke in laške šole? Ali

misli gospod Dežman, da se bodo vse te šole danas odpravile zaradi tega, ker on to za potrebno spozna za „Reichsdece“? In on to prav napačno imenuje „Defter-reichsdece Reichsdece“! Avstrijska državna ideja ni ta, da bi se narodi ponemčevali, temveč avstrijska državna ideja je ta, da naj bode pravična vsem narodom kakor to člen 19. naših državnih osnovnih postav določuje. (Dobro! — Bravo!) Naj se upelje geslo cesarja Franca I., kakor je napisano na dunajskih dvorskih vratih: „*Justicia regnorum fundamentum*“! Če pa hočemo narode prisiliti, če jih hočemo v nemški narod prenarediti, potem ne bode več „*justicia*“ veljala. (Dobro! — Bravo!) Mi ne poznamo državnega jezika. Presvitli cesar sam govori s tistim, ki k njemu pride, v njegovem jeziku, z Ogrom ogrsko, s Hrvatom hrvaško, z drugim zopet češko ali poljsko. Sklicujem se tukaj tudi na državni zakonik, kateri izhaja v vseh jezikih države; sklicujem se tudi na to, da, čeravno je v dunajskem parlamentu poglavitni jezik nemški, je vendar še vsakemu poslancu na voljo dano tako govoriti, kakor mu jezik teče in mu srce bije. (Dobro! — Bravo!)

Druga ovira, katero je gospod Dežman omenil, je, da nam manjka učiteljev. To je istina; ali to se ne godi samo nam tako, temveč vsem narodom v Avstriji, in, če pregledujemo razpise služeb, bomo vidili, koliko služeb je praznih ne samo za srednje, temveč ravno tako za ljudske šole. Tudi ta tožba, da imamo premalo učiteljev, ni nič drugega, kot stara tožba, katero izrekujejo tudi druge dežele. Po sto in sto učiteljskih služeb je izpraznjenih na Češkem, kjer ne morejo dobiti učiteljev; in ravno tako manjka material učiteljev tudi v spodnji in zgornji Avstriji. To pa tudi ne more drugače biti, ker se je toliko novih šol ustanovilo.

Gospod Dežman je tudi rekel, da 10,000 gld. bode premalo za tak šolski zaklad. Da, temu moram pritrditi, in rajši bi ustanovili zaklad z večimi denarji, ali mi se moramo ravno ozirati na revščino naše dežele in zaradi tega ne moremo več nasvetovati nego 10,000 gld. Ni se nam bati tega, da bi v prihodnji sesiji zopet novo svoto dovolili, ker bomo skušali s tem zadostiti vsaj najpotrebnejšim zahtevam sedanjega časa. Da ne bomo veliki besednik iz slovenskega v latinsko, ali iz grškega v slovensko v natis dali, to je istina. To ni mogoče in tudi ne bode nobeden zahteval od nas, ker nam je mnogo bolj potrebna kaka druga stvar. Nam je potreba učnih in šolskih knjig ne samo, da se naša mladež lažje uči, da bolj razume, kar se uči, temveč zaradi tega, ker se v višjih realkah in gimnazijah naši mladenčji izrejujejo v vseh stvareh potrebnih za praktično življenje. Ako se v šolah ne naučijo slovenske tehnične in strokovnjaške izraze, kako jim bode mogoče, v svojem času na Slovenskem služiti za advokata, zdravnika, sodnika, uradnika i. t. d.? Potem se zgodi, kakor dan danes, da brez popolnega znanja slovenskega jezika prevzamejo take službe, v katerih imajo občeovati s slovenskim ljudstvom.

Res je pa, da se je težko nadjati, da bomo dosti pisateljev našli in to tem manj, ker je finančni odsek predlog deželnega odbora nekoliko skril. Ali o tem bodem pozneje govoril pri 5. točki teh predlogov in tudi tam svoj predlog stavil.

Zdaj hočem le konstatirati, da je gospod Dežman sam rekel, da je treba učiteljem neko nagrado dati;

kajti noben učitelj se ne bode samo zaradi časti na literarno polje podal, ampak le, če bode tudi materialnega dobička pričakovati smel. Gospod Dežman je to sam konstatiral, da bode težko slovenske rokopise dobiti, če pisateljem nobene nagrade ne bomo privolili.

Dolgo in obširno je govoril gospod Dežman o tem, koliko se šolskih knjig piše, kako pridejo vsako leto ali skoraj vsakega pol leta nove knjige na dan in kako so obteženi stariši naših učencev ravno s to nadlogo; ali strokovnjaki, ki se „*per excellence*“ strokovnjake imenujejo, niso s tem nič zadovoljni. Jaz sem z mnogimi govoril in vsi so pripoznali veliko nepotrebno nadlogo, in vsi so rekli, da je to velika ovira za naše šole. Če mora učenec vsak semester 20 gld. samo za nove učne knjige dati in dostikrat dati ne zaradi tega, da so boljše, ampak zaradi tega, da jih je njegov učitelj spisal in, če jih drugo leto, ko dobi zopet novega učitelja, mora v kot vreči, je to gotovo velika nadloga in sitnost in sicer nepotrebna sitnost. Res je, da znanstva napredujejo, ali tako nikakor ne napredujejo, da bi bilo treba vsakega pol leta šolske knjige prenavajati. Sklicujem se na besede mnogih strokovnjakov, ki so filologije profesorji na srednjih šolah in ki so izrečno rekli, da tista šolska knjiga, katero smo še mi imeli kot latinsko in grško berilo, tako imenovana „*Chrestomatija*“, bi ravno tako dobra bila in morda še boljši, kakor da so učenci sedaj primorani, v vsakem razredu klasike nakupovati, tri ali štiri strani v enem polletu brati in jih potem zopet v kot djati. Tedaj tudi to ni istina, da je potrebno, da se vpeljejo nove knjige; marveč je najbolj škodljivo, da se vpeljujejo šolske knjige iz Nemčije, posebnost če so knjige zgodovinskega in zemljepisnega držaja in če se taki zemljevidi v šolah rabijo, na katerih je Avstrija kot en del velike Nemčije narisana. Tako na primer je kranjski deželni šolski svet prisiljen bil, enkrat take zemljevide, ki so se vlezli v našo deželo, precej preklicati.

Kar Jesenkovo knjigo zadeva, od katere je gospod Dežman rekel, da jo je ministerstvo potrdilo in da je pozneje aprotativ revociralo, moram reči, da meni o tem nič znano ni. Mislim, da je kaka pomota v tem, da je Jesenkov „občni zemljepis“ privoljen bil za šolski nauk v gimnazijah in realkah, pa da je prišel pozneje od ministerstva daljni ukaz, kateri reče, da se zemljepisje nima v slovenskem ampak v nemškem jeziku prednašati. Seve da, če se to godi, potem je knjiga faktično preklicana.

Gospod Dežman pravi, da ministerstvo dovoljenja ne bode dalo za vpeljavo knjig v šole na podlagi samih rokopisov. To je istina. Tega nikdar ne privoli prej, nego je rokopis natisnen; ali v vseh predlogih ni rečeno, da bi se tako privoljenje zahtevalo, temveč v 6. točki je samo rečeno, da se takim rokopisom prednost dá, za katere je ministerstvo uka kake remuneracije dovolilo, ali katere je deželni šolski svet posebno priporočal. Tako se zmirom godi pri rokopisih kakor je na primer navedeno v poročilu deželnega odbora priloga 17.

Gospod Dežman misli in pravi, da te knjige tudi ne bodo imele dosti kupcev, da bodejo toraj segnjile v naši registraturi. Tudi to je mogoče, ali to ne more biti ovira našim predlogom. Nam je treba, da tiste najpoglovitnejše ovire, na katere se ministerstvo zmirom sklicuje, odpravimo. Zatorej se jaz sklicujem na besede

ministerstva samega, katero je reklo: „Siezu kommt endlich, daß der Mangel an Lehr- und Hilfsbüchern, so wie an anderen Lehrmitteln für den Mittelschulunterricht in der slovenischen Sprache weitaus nicht so rasch und vollständig behoben wurde, als seinerzeit in Aussicht gestellt worden war“, in dalje pravi ministerstvo: „Der Zeit und der geistigen Anstrengung des slovenischen Volkes ist es anheimgegeben, an der Hand der Anregung durch das deutsche Kulturleben jene Unmöglichkeit (da namreč ni slovenskih knjig) in kürzester Frist zu beseitigen.“ Tedaj ministerstvo samo je reklo: Odstranite to, naredite slovenskih šolskih knjig, potem bode učni jezik slovenski! Mi smo toraj primorani pred svetom in pred svojim narodom, da ustanovimo tak zaklad, kateri bode najvažnejše ovire odstranil.

Meni se zdi, da sem enkrat bral, kako je minister Giskra v Ljubljani govoril z denšnjim gospodom poročevalcem (dr. Bleiweisom) in, ko mu je dr. Bleiweis tožil, da nimamo slovenskih šol, je Giskra odgovoril: Priskrbite si jih sami! Dobro je to, je tudi nekaj, če ravno ni pravično, gledé na veliko podporo nemških šol iz državnega zaklada. Ker smo primorani sami kaj storiti, smo to pot nastopili.

Gospod Dežman je rekel: „Saj so druge pota, po katerih je podpirati mogoče šole in posebno je to kaka dotacija za fizikalni kabinet ali šolsko bukvarnico.“ A kar to zadeva, je za take potrebe dežela že mnogo storila in bode še mnogo storila, kadar pride do tega, da se realka preseli v novo poslopje. Gospod Dežman je dalje rekel, da bi rajši dal 10.000 gl. za notranje naprave v novi realki. Saj ni deželni zbor še nič odbil, saj ni rekel, da ne bode vse potrebno za novo realko storil; ali mi zahtevamo tudi nekaj za slovenske šolske knjige, in da je tudi to učni pripomoček, je gotovo. Kajti marsikateri učenec ne vidi v vseh letih svojih študij na gimnaziji ali na realki nič drugega kakor učne knjige in, če so tudi najboljše knjige v šolski knjižnici, ne pride, da bi jih bral. Tedaj so šolske knjige veliki učni pripomoček, in če se to v tem letu ustanovi, bode mnogo koristilo slovenskemu narodu.

Gospod Dežman pravi, da je to blaga misel, če hočemo tudi slovenski narod pripeljati na višo stopinjo omike, pa on dostavi, da tega ne bomo dosegli in naj se rajši koj danes odpovemo svojim nadejam in naj se utopimo v veliki Nemčiji. Gospôda moja, tega ne bomo storili, ampak borili se bomo do zadnjega za to, da se ohrani in da se tudi pripelje na višo stopinjo omike naš slovenski narod. Ako mu ni dano od Boga, da se bode ohranil, naj pade; ali mi vsaj svoje roke ne damo, da bi slovenski narod uničili! (Živa pohvala — Lebhafter Beifall.)

Kar gospod Dežman pravi, da vsak bolj izobražen posebno tak slovenec, ki konča svoje študije na realki ali gimnaziji, nemški jezik potrebuje, moram reči, da temu mi nismo nikdar ugovarjali, temveč ravno zaradi tega smo zahtevali in priporočali utrakvizem v naših srednjih šolah, da se naši učenci, ki so vezani na to, da stopijo na više šole, tudi v nemškem jeziku izurijo. Očitno tedaj protestujem zoper to, kar se nam zmirom podtika, da hočemo odstraniti nemški jezik. Mi obdržujemo nemški jezik tam, kjer je potreben; ali mi rečemo, da slovenski narod kot narod ponemčevati, je zoper božjo in zoper državno postavo.

Gospod Dežman je stavil predlog, da bi ta zaklad bil samo za strokovne šole in je toraj tudi izpustil meščanske šole. Ali jaz mislim, da ravno za meščanske šole je ta zaloga jako dobra, da bode koristila, če pride enkrat do takih šol, sicer pa ne vem, kedaj da bomo pri nas dobili meščanske šole. Če pa pridejo, in bi mi ne imeli primernih slovenskih knjig — kajti vlada jih ne bode dala — potem ne bodo te meščanske šole nič drugega, kakor šole nemškutarstva. Meščanske šole ne podučujejo zato, da bi njeni učenci stopili v višje šole, ali da bi postali uradniki i. t. d., one le izučujejo za splošno meščansko življenje in, če hočemo to doseči, ni dvomljivo, da se to zgoditi more le v slovenskem jeziku.

Dostikrat se je že pokazalo, da je tudi v tem zboru kakor v vsakem parlamentu več strank, če pride kako državnopravno prašanje na posvetovanje. To je naravno, to ne more drugače biti, ali tukaj ne gre za državnopravno prašanje, tukaj ne gre za nič drugega, kakor da mi revni Slovenci skrbimo tudi za svoj narod. In kolikokrat smo slišali od une strani: „Če smo ravno ločeni v državnopravnih vprašanjih, smo vendar pripravljene v narodnih zadevah pomagati slovenskemu narodu. Gospôda moja, toraj mislim, da na tej podlagi bode stal ves zbor, in da ves zbor bode dovolil to, kar je neobhodno potrebno za slovenski narod. Za pravice našega naroda danes gre, in toraj se nadjam, da bode predlog finančnega odseka enoglasno sprejet. (Živa pohvala — Lebhafter Beifall.)

Poslanec dr. Zarnik:

Slavni zbor! moram priznati, da od 1869. l. počenši, kar sem v ta slavni zbor stopil, do današnjega dne, se nij še naše stališče nič spremenilo, niti pri narodni, niti pri protivni stranki, akoravno moram priznati, da je govornik protivne stranke danes jako mirno in hladno svoj predmet obravnaval, toraj je tudi odgovor ložej, kar se tiče mirnosti in hladnokrvnosti.

Predlog sam na sebi, kakor ga je deželni odbor stavil, je velike hvale vreden. Akoravno bom še imel marsikatero priliko, deželni odbor grajati, moram vendar reči, da je v tej stvari deželni odbor pravo zadel. In ako bi bil še več nasvetoval, gotovo bi bilo težko večo svoto dovoliti, gledé na dohodke naše dežele, vendar bi tudi to storili, ker so slovenske šole v resnici živa potreba. Kakor veste, govorimo in debatiramo s svojimi protivniki zmirom v enem in istem kolobarju, to je zmirom taisti „circulus vitiosus.“ Kadar se zahteva, naj se slovenski jezik vpelje v javno življenje, posebno pa v šole, odgovarja se nam v enomer: Saj nimate knjig in učiteljev. O tem ni treba govoriti več.

Deželni odbor je ravno s tem pravo pot nastopil, ka se temu ugovoru enkrat za vselej v okom pride, da nemoremo imeti slovenskih šol, ker nimamo knjig. Ako bi bilo mogoče, jaz bi še več dovolil, nego 10.000 gl.

Kar gospod Dežman pravi, da je mogoče, ka bode drugo leto še več prišlo, in pozneje zopet več in več. Dopusčam jaz to, in z veseljem bomo tudi takrat kaj takega dovolili, ako se bode vidilo, da naše šolske potrebe tako naraščajo, da je treba več dovoliti. Tisti kapital, katerega naložimo za poduk, ni mrtev, ampak je produktiven kapital.

Na posamezne točke v Dežmanovem govoru je že gospod dr. Costa odgovoril, vendar se mi treba zdi, še nekoliko stvari razjasniti.

Gospod Dežman pravi, da poskušnje, ktere smo imeli na slovenskih gimnazijah, ali prav za prav z nekolikimi slovenskimi razredi z utrakvizmom, se niso dobro izkazale, nego da se je vidilo, da stem ne gre. Kolikor se jaz spominjam, sem bral v slovenskih časnikih — ako se ne motim v „Novicah“ — na tanko razloženo, da so se na slovenskih gimnazijah, v slovenskih razredih, posebno v Kranji, leto za letom učenci množili, naraščali, med tem, ko je na ljubljanski gimnaziji, ker je nemška, število učencev nazaj šlo od leta do leta. Jaz ne bom rekel, da je tega morebiti ravno slovenski jezik kriv, če je na Gorenskem število učencev naraščalo, ali vendar, če učenci primerno naraščajo na slovenskih gimnazijah, na nemških pa se vsako leto število zmanjšuje, gotovo slovenski jezik kriv ne more biti po tem takem, ko so ga odpravili z navajanjem tega uzroka, da zavoljo njega ta gimnazija ne prosperira.

Kar se pa tiče raporta ali „berichta“ ravnatelja Kranjske gimnazije, je gospod dr. Costa prav dobro omenil, da ta mož je nemški Pemec, ki našega jezika ne razume. (Dežman: pa zna! zna! — er fauns ja! er fauns ja!) Ako pa zna, bom kaj drugega omenil. Moram reči, da med uradniki in učitelji — kajti na zadnje je ta tudi uradnik, ker jih vlada plačuje, postavlja in odstavlja — je jako malo tako značajnih mož, da bi take „berichte“ ministerstvu dajali, kteri ne bi bili ministerstvu ugodni. Ako bi bil slovenski minister nauka, potem bi „berichti“ takih gimnazijalnih ravnateljev vse drngo lice imeli; ker pa je zdaj Stremayr minister, je tem gospodom le za to, da od stopinje do stopinje kviško stopajo, drugega nič. To je stališče „berichtov“ proizišlih od gimnazijalnih ravnateljev.

Kar je gospod Dežman rekel, da dvomi, da bi ministerstvo take knjige odobraval in da bi potem, ako bi dosti knjig imeli, slovenski jezik v srednje šole vpeljalo, moram zopet to omeniti, kar sem že naznačil, da, ako bode poduk v našem jeziku ministerstvu ali vladi ugoden, bode za gotovo vpeljala vlada tako, kakor ga je zdaj Stremayr odpravil, ki se je mnogo predrugačil. Jaz bom vas samo na to opomnil *per parentesim*, da je gospod Stremayr celo telegrafično upeljal naš jezik, da naj se hipoma začnejo na Kranjski gimnaziji vsi predmeti v slovenskem jeziku razlagati. Ko je telegram prišel, so bili vsi profesorji „paf“ in niso vedeli, kaj bi zdaj začeli. Ravno tako je zdaj vse to spet hipoma odpravil, in kakor se vidi, nimamo od ministerstva, ktere ga član je Stremayr in ktero je skoz in skoz germanizatorično, ničesar se nadjati. Naša naloga je, da med tem časom delamo, da imamo pripravljene knjige, ker na zadnje Stremayr in to ministerstvo tudi vekovito živelo ne bode. Ako pa to ministerstvo pade, takrat smo mi pripravljeni in takrat bode mogoče, da se brez prepira in brez ugovorov slovenski jezik v šole uvede. Kar se hrvatskih šol tiče, moram reči, da ima gospod Dežman predsodek, ali je pa slabo podučen. Veliki razloček je med magjarskimi in med hrvaškimi profesorji. Na Hrvaškem ne more nikdo učitelj postati, kdor ni izpitan pri dunajski ali graški, ali kaki drugi cislajtanski „Prüfungscommission“. Kdor je

v Pešti izpit položil, se v trojedni kraljevini ne dopušta v profesorsko službo. Na Ogrskem pa so srednje šole tako slabe, da je sam magjarski minister Trefort rekel, da je to „škandal“ za njihovo šolstvo. Tam so namreč neizpitanji pijaristi učitelji, kteri so najhujši magjaroni, ki ne gledajo na drugo kakor na to, da magjarizirajo. Ako se dijak kaj nauči ali ne, to jim je vse eno, samo da strasten magjar postane. Zarad tega se je na Dunaji in v Gradci pogovarjalo, ali ne bi bilo shodno, magjarskih dijakov ne dopuščati več na cislajtanske univerze. Hrvaške šole so pa tako dobre kakor cislajtanske in nikdar ni bilo govora o tem, ka bi se ne dopuščali hrvaški dijaki, bodi si na tehnike, bodi si na univerze. Moram nekaj omeniti, kako izvrstna je Zagrebška realka, od koder gre vsako leto nekoliko učencev na 1. nemško tehniko v Zürich. Dogodilo se je, da sta predlanskem dva učenca, katera sta Zagrebško realno absolvirala v hrvatskem jeziku, bila najbolj odlična dijaka na tehniki v Zürichu, tako da je ravnateljstvo tehnike pitalo, kje so tako izvrstne srednje šole? Taisto je Zagrebški realki posebno priznanje izreklo zarad izvrstnega odgojenja v srednjih šolah, na katerih se ne čuje niti en nemški glas. Jaz vem celo imena teh dveh dijakov, eden je Eisenhut, na drugega se ne zmislim; oba sta Zagrebčana.

Kar se tiče utrakvističnega poduka, moram se strinjati z dr. Costo, da tukaj ne more reči „Fachmann“, ali je dober ali ne; ali en faktum vam bodem navel, kateri vam je skoro gotovo neznan in kateri gotovo za utrakvistični poduk govori. Gospoda moja, ko se je Alzasija in Lorena popolnoma odtrgala od Francoske in postala pruska „unmittelbares Reichsland“, se je tam nemški jezik uvel v srednje šole v tako imenovanih licejih. Jaz sem bral postavo leta 1871., ki je „deutsches Reichsgeſetz“ s podpisom ministra Müllerja, ki je bil v Berlinu predhodnik Falkov, in s podpisom Bismarcka. S to postavo se je uvel utrakvistični poduk v vse srednje šole in podučuje se tam polovica predmetov francoski in polovica nemški. To je „deutsches Reichsgeſetz!“ To so napravili možje, kateri so gotovo „Fachmänner“ in nam dajo moralčni izgled tembolj, ker je Bismarck, prvi državnik Nemčije, sam za utrakvizem. Ako imamo tak faktum pred seboj, potem se ne more obsojati utrakvizem, ampak potrebno je, da se ga poprimemo. Da se nekterim strokovnjakom slab zdi, to nič ne dé. Jaz ne rečem, da bi bil izvrsten, da bi celo dober bil, ali po mojem mnenji našim okoliščinam še zdaj najbolj ugaja, ravno tako, kakor so Nemci priznali, da v Alzasiji za zdaj ugaja in so zarad tega tako postavo izdali.

Tudi to je jako neugodno, da ne bodo učitelji velikih honorarjev dobivali; ali po mojem mnenji še imamo zmirom toliko tacihi učiteljev, ki ne bodo samo za honorar delali, da imamo, poudarjam, še toliko tacihi učiteljev, ki imajo nekoliko slovenskega patrijotizma v sebi in ki bodo ravno iz tega rodoljubja knjige spisovali, samo da so v tem sigurni, da jim bodo vsi stroški pokriti. Jaz poznam mnogo učiteljev, ki so rekli: to in to sem spisal, to in to bodem pripravil, ali ne more se od mene zahtevati, da bi iz svojega žepa to v tisk dajal. To je ravno glavna točka, in dokler nam niso vgodne razmere, bomo še zmirom primorani na rodoljubje učiteljstva apelirati. Dokler navdušenje ne zamrje, toliko časa se smemo zmirom nadjati, da bomo dosti slovenskih knjig dobivali. Ako bi se v

„detail“ spuščal, lahko bi navel mnogotere učitelje, ki so s svojimi deli pripravljani in ki komaj čakajo, da se ta nasvet odobri. In ravno s tem predlogom so rešene za zdaj njihove želje.

Gospod Dežman je rekel, kaj nam bo to pomagalo, stem ne bomo slovstvu prav za prav nobenega dejanskega pripomočka dali in gotovo ne bo iz tega nič drugega, kakor „Schulbücherfabrication“. Gotovo ima v tem obziru prav; kajti šolske knjige nimajo pri nobenem narodu pomena velike literature in rabijo se le za svoj namen, to je za šolo. Niti pri Nemcih niti pri Francozih, niti pri družih narodih nimajo kakor literarni proizvod nobenega pomena. Kar se pa tiče naše odvisnosti od kulture nemškega naroda, tudi to je istina. Mi se nikdar ne moremo meriti z velikimi kulturnimi narodi. To je ravno tako, kakor bi hotel naš kmet reči, da se bode v svoje gospodarstvo „šafnerja“ vzel po izgledu velikih posestnikov. Veliki kulturni narodi so proti nam s svojimi literarnimi in drugimi kulturnimi zakladi pravi Rothschildi, kakor Nemci, Francozi, Anglesi in v bližnji prihodnosti tudi Rusi; s temi velikimi narodi se ne bomo nikdar merili, ampak mi moramo odnošaje primerjati z družimi manjšimi narodi, kakor so Danci, Rumuni, Grki. Oni ne izpahujejo svojega jezika, ampak priznavajo potrebo, se tudi družih jezikov naučiti. Tako je v Rumuniji povsod rumunski jezik edino merodaven, ali vsak je primoran, se tudi francoskega učiti, ker je cel narod naslonjen na francosko kulturo. Ravno tako je pri Novogrkih, pri Švedih in Dancih, kjer se tudi italijanska, francoska in nemška kultura širi. Samo nekaj še hočem omeniti. Na Švedskem ste dve univerzi v švedskem jeziku, na teh se tudi predava medicina in ravno za medicinsko stroko nimajo skoro nobenih obširnih knjig, nego samo nekoliko „Handbücher“ ročnih knjig. Profesori se tam naslanjajo izključivo na svoja predavanja in švedski vseučiliščini učenci rabijo za svoje študije nemške in francoske knjige. Zarad tega pa vendar ne pravijo, da bodo in da morajo poginiti. Ne rečejo, da se ni treba učiti družih jezikov, oni pripoznavajo, da narod, ki šteje 4 milijone ali pol drugi milijon, ne more takih literarnih proizvodov na dan spravljati, kakor narod, ki šteje po 50 do 60 milijonov. To je po celem svetu znano. Narodi imajo različne osode. Če smo ravno mi Slovenci tako revni kakor evropski kajzarji, nam vendar zarad tega poginiti ni treba, temuč mi moramo ravno ta mali temelj, katerega imamo, obdelovati. (Dobro! — Bravo!) Gotovo je dobro za vsacega nemško učiti se, kolikor je treba, ne samo za tistega, ki v Avstriji živi, ampak za vsakega mejaša nemškega naroda. Zarad tega se popolnoma strinjam z gospodom Dežmanom, da bi bilo neumno in da bi na kvar delali slovenskemu narodu, ako bi se nemški jezik čisto odstranil. To bi bila kvar in ob enem bi bilo žalostno, ako bi se ne mogli učenci v osmih letih toliko nemškega jezika naučiti, da bi v praktičnem življenji izhajali. Akoravno imajo Hrvatje svoj jezik v vseh šolah, ne dobite niti enega absolviranega hrvaškega gimnazijasta ali realista, ki bi ne znal popolnoma nemškega jezika. Ne govorijo sicer tako kakor rojeni nemci, a vendar znajo toliko, da shajajo po celem svetu; lahko grejo na vsako univerzo, celo na tehniko v „Zürich“ in se lahko z uspehom vdeležujejo vseh nemških predavanj. In gospoda moja! najhujši magjarski teremtet ember, ki spada k skrajni

levici, ki neče nič o Švabu slišati, vendar le dobro nemški zna. Kultura sama ob sebi pride in deluje, ni je treba dolgo izklicevati, ona se širi sama brez umetnih predpreg, dokler ima vrednosti. Tudi nam je treba od kulture ptujih narodov kaj profitirati, pri tem ko spoštujemo ob enem svoj jezik, kakor tudi drugi mali narodi delajo.

Kar se tiče Jesenkove knjige, je, kolikor je meni znano, se ministerstvo v nekem „Verordnungsblatt“ izreklo za dopuščenje v srednjih šolah in tega ni revociralo.

Gospod Dežman je dalje rekel, da je to v praksi neizvedljivo, namreč, da bi se kterikrat slovenski jezik v naše gimnazije popolnoma vpeljal. Jaz bi rekel, da tega ne morem zapopasti, kako da bi to neizvedljivo bilo, ako vidimo, da slovenski jezik v javnosti vsak dan več veljave dobiva. To je izpeljivo, ako se le hoče. Gotovo, ako bi bil kdo pred 50 leti trdil, da bode slovenski jezik v parlamentarnem življenji vladal, bi se bil vsak smejal človeku kaj takega trdečemu, kar je dandanes čisto naravna stvar in samo od sebe teče, kakor da bi že bog ve od kedaj tako bilo. Na Hrvaškem zdaj nikomur na misel ne pride, da bi se nemški podučevalo, in ravno tako bode pri nas, ako se enkrat naš jezik vpelje v javne šole. Čez 10 ali 20 let se bode vsakemu to tako naravno zdelo, da bi bili tisti, ki so zdaj največi sovražniki našega jezika, gotovi protivniki predloga, ako bi se reklo, da se ima slovenščina zopet iztirati. Konstatirati pa moram na koncu svojega odgovora, da me jako žalosti, da je pri nas v obče še katera stranka, ki nam, akoravno je v državopravnih vprašanjih od nas različnega mnenja, ovira razvitek naše narodnosti in našega jezika v javnih šolah in v uradih. V tej zadevi so Hrvatje srečnejši. Akoravno je magjarska stranka vse mogoče storila, ter vsa postavna in nepostavna sredstva vpotrebila, da bi se narodna stranka razrušila, vendar je taista, kar se tiče jezika, stala ravno na tem stališči kakor narodna stranka. Ti magjaroni so še celo dalje šli, in so v finančni urad domači jezik vpeljali, ki je bil poprej pod kancelarjem Mažuraničem nemški. V tej zadevi se smejo sosedje naši Hrvati ponašati, da lahko rečejo, pri nas so državno-pravne stranke, ali protinarodne stranke nij! Kar se jezika tiče, imajo Hrvati samo eno stranko. Tudi jaz imam eno željo v tej zadevi, da bi enkrat v našem zboru se vsi vstopili na obče slovensko stališče, da bi mi vsi bili o pravicah našega jezika ene misli. Lahko smo si v verskih, v liberalnih ali neliberalnih, v državopravnih vprašanjih navskriž, ali kadar pride na vrsto vprašanje eksistence razvitka in napredka našega naroda, takrat naj bi ne poznali stranke, ampak mi vsi bodimo Slovenci, kolikor nas je! To je moja želja. (Živahna pohvala — Lebhafter Beifall.)

Abg. Deichmann:

Zur Ehrenrettung des Lehrerstandes erlaube ich mir zwei Bormwürfe, welche demselben gemacht worden sind, zurückzumelden.

Fürs erste pflegt man in den Entgegnungen von jener (linken) Seite des hohen Hauses vorauszusetzen, daß, wenn jemand nicht zufällig in Krain oder in den slovenischen Landestheilen geboren ist, er die slovenische Sprache nicht kenne. Wenn ein Lehrer Leiter einer Anstalt ist, wenn er

Bericht erstattet über die Zustände des Unterrichtes an derselben, so gebietet ihm doch die Pflicht und die Ehre, nicht über etwas Bericht zu erstatten, was er nicht kennt. Ich halte es übrigens für keine Hererei, daß ein solcher Lehrer, wenn er Jahre lang im Lande ist und mit der Jugend verkehrt, auch ihre Sprache sich angeeignet habe.

Die zweite Einwendung, die noch viel schwerwiegender ist und die, wie ich glaube, vom Herrn Dr. Zarnik doch nicht so gemeint sein konnte, ging dahin, daß Berichte von Lehrkörpern, welche ans Ministerium gehen, sich darnach richten, wie der Wind oben weht, daß dieselben, wenn Zircel Unterrichtsminister wäre, ganz anders lauten würden, als unter der Leitung Stremayrs.

Ich glaube denn doch, daß unser öffentliches Leben so weit gediehen ist, daß ein Lehrer sich nicht zu fürchten braucht, von dem Ministerium diesfalls degradirt zu werden, wenn er über Gegenstände, die rein didaktischer Natur sind, nach freier Ueberzeugung Bericht erstattet. Ich weiß, daß unter Zircel Berichte von Schulinspectoren und Lehrkörpern erstattet wurden, welche jenem Minister durchaus nicht angenehm sein mochten. Ich glaube für die Ehre unseres Lehrerstandes insoweit eintreten zu müssen, daß derselbe nach seiner besten Ueberzeugung an die Regierung Berichte erstattet. (Pohvala na desni — Beifall rechts.)

Poslanec dr. Costa:

Prosim besede. Temu nasproti, kar je gospod Dežman zdaj rekel, moram konstatirati, da je poročilo ravnateljstva Kranjske gimnazije izšlo 1871. l., in če gospod ravnatelj zdaj nekaj slovenskega ume, kar mu ne bodem odrekal, je gotovo, da 1871. l. razun nekih malih besed, ni znal slovenskega jezika, kakor sem trdil. Tega mi gospod Dežman ne more ovreči! To pa tudi nobena nečast ni, ker se ni sam imenoval za ravnatelja Kranjske gimnazije, temveč minister ga je imenoval. In da se prej ni gledalo na to, ali je kdo zmožen slovenskega jezika ali ne, to nam kaže vsakdanje življenje, to nam kaže, da smo imeli na Kranjski gimnaziji v tej dobi, v kateri je bil slovenski jezik izključivno učni jezik, učitelja, ki je bil letos potrjen za profesorja in ki niti tistokrat, niti danes ni znal slovenske besedice. Tedaj ni to nič nečastljivega; gotovo je on moral poročati, če je nalog dobil. On je tako poročal, kakor je vedel in poročal je slabo, ker je le malo ali nič vedel od slovenskega jezika.

Drugo, kar je gospod Dežman rekel, je, da smo danes na taki stopinji, da ni treba gledati na ministerstvo, da vsak uradnik ali profesor poroča po svojem prepričanju. Temu nasproti hočem le omeniti, da ni davno, kar sta dva slovenska učitelja v Mariboru celo svoje službe izgubila. Prvi je bil prestavljen v nemško deželo, ker je bil najboljši slovenski učitelj; zahtevala se je disciplinarna preiskava, ali ni se dovolila. Reklo se mu je: Ti si odstavljen, če ne greš, in tako je moral iti. Drugi je bil v bolj srečnem materijalnem položaji in je rekel: Jaz izstopim.

Še nekaj družega — imena nečem imenovati — vem, namreč, da je en slovenec se predlagal v vseh stopinjah za eno profesuro na Slovenskem, kateri se nikdar mešal ni v kako politično stvar, ampak bil popolnoma miren slovenec in je bil kot znani izvrstni učitelj nasvetovan enoglasno, ali od ministerstva ni dobil službe zaradi tega, da se mesto ohrani kakemu nemškemu profesorju.

Landeshauptmann:

Ich schließe die Debatte über Antrag 1 und ertheile das Schlußwort dem Herrn Berichterstatter.

Poročevalec dr. Bleiweis:

Slavni zbor! Čas je denar, in ako bi še jaz zdaj hotel obširno govoriti, mi lahko očitata, da le ponavljam to, kar je od mojih predgovornikov že omenjeno bilo.

Gospod Dežman je v obširnem govoru zagovarjal tisto stališče, katerega sem jaz vaju od leta 1861, od kar imam čast v tem zboru biti, in zmirom od te (desne) strani slišati. Tudi danes je gospod Dežman sopet le za to govoril, da more reči: „*Dixi et salvavi animam meam.*“ Kar je on ugovarjal predlogu, sta gospoda dr. Costa in dr. Zarnik tako temeljito pretresla in vsako točko mu ovrгла, da bi — naravnost moram reči — le čas trafil, ako bi ponavljal pobijati, kar je že pobito. Le v eno stvar še se spustiti, naj mi bode dovoljeno, in to je utrakvizem, nad katerim se je gospod Dežman najbolj hudoval. Utrakvizem po njegovem mnenji ne velja nič. Gg. dr. Costa in dr. Zarnik sta mu že dokazala, da to ni res, in gospod dr. Zarnik je segel celo v daljno deželo, v velike omike deželo in kazal, da je ondi tudi utrakvizem vpeljan. Jaz pa mislim, kaj bomo iz domovine tako daleč segali; ostanimo pri nas doma in pogledimo malo let nazaj. Ali ni bil utrakvizem ta čas, ko smo mi v gimnazijo in filozofijo hodili, zastopan po jeziku nemškem in latinskem? Kdo ga je takrat grajal? In jaz mislim, da smo se precej dobro nemški in latinski naučili.

Dandanes pa se nekaj drugega godi. Ali ne silite nemščino v ljudske slovenske šole? Ali ni to utrakvizem? Popolnoma utrakvizem? Tu je dober, tu sem ga hočete s silo dobiti, iz srednjih šol pa ga siloma preganjate. Tam nemški jezik noter silite, tukaj slovenski jezik ven! Utrakvizmu za bistro slovenske glave ni nobena težava. Ako pogledamo okoli nas, ki v srednjih šolah kar nič slovenskega slišali nismo, vidimo vendar, da so nekteri se precej dobro naučili slovenskega jezika, in mi v tej zbornici imamo celo dva čislana pesnika med nami gospoda Dežmana in gospoda dr. Razlaga, ki sta se slovenskega tako naučila, da sta zlagala sloveče pesmi. (veselost — Heiterkeit.)

Vse to, kar se utrakvizmu ugovarja, je po djanških skušnjah čisto prazna reč; naj se raji kar naravnost reče: Mi nočemo slovensčine v šoli! Gospod Dežman bi bil svoj obširen govor lahko okrajšal s tem, da bi bil rekel: Slovenščine nočemo v srednje šole. Na to je meril ves njegov govor; mi pa moramo zagovarjati ravnopravnost našega narodnega jezika ravno zato, ker ne maramo v Avstriji za tisto nemško kulturo iz Reicha, ki se nam silovito vriva od več strani; mi hočemo v Avstriji ostati in obstati, in zato mislim, da nas ne bode niti Bismarck požrl niti pogoltnila Italija. Mi zaupamo na Avstrijo, mi se borujemo ravno za Avstrijo, ker hočemo, da narodni naš jezik obvelja in se z njim vtrdi našega naroda zadovoljnost. Zato, gospoda moja, mislim, da je res to edino resnično, kar je gospod Dežman rekel, da je 10,000 gld. „celo kaj malega“; to je gotova resnica, al pri okoliščinah našega zaklada je vendar že to tudi nekaj. Toraj dajmo vsaj to malo na oltar domovine, da se nam ne bo očitalo, da smo v središču slovenskega naroda skopi s tisto pripomočjo, katera je za pospeh šolskega književstva

potrebna, in da se nam ne bo zmirom sramotno opo-
našalo: „Saj nimate knjig, da bi vaš jezik mogel v
šolo priti!“ Zatoraj priporočam častitim gospodom te
stranke, naj enkrat pokažejo, da je res to, kar pravijo,
da tudi oni skrbijo za naš narod. (dobro! — bravo!
Poslanec Zagorec zapusti dvorano — Abgeordneter Za-
gorec verläßt den Saal.)

Vandeshauptmann:

Wir kommen nun zur Abstimmung über Punkt 1 der
Aussschußanträge. Es liegt ein Abänderungsantrag des Herrn
Abgeordneten Deschmann vor, den ich zuerst zur Abstim-
mung bringen werde. Ich bitte demnach jene Herren, welche
diesem Abänderungsantrage zustimmen, sich zu erheben. (Po
prestanku — Nach einer Pause.) Es ist die Minorität,
der Antrag also abgelehnt. Ich bitte nun jene Herren, welche
Punkt 1 in der vom Ausschusse beantragten Fassung an-
nehmen wollen, sich zu erheben. (Po prestanku — Nach
einer Pause.) Punkt 1 des Aussschußantrages ist angenommen.
(Točka 2., 3. in 4. odsekovega predloga obveljajo brez
razgovora — Punkt 2, 3 und 4 des Aussschußantrages
werden ohne Debatte angenommen.)

Vandeshauptmann:

Zu Punkt 5 hat der Herr Abgeordnete Dr. Costa
eine Abänderung zu beantragen erklärt und ich ertheile dem-
selben das Wort.

Poslanec dr. Costa:

V tem stavku je največja prememba finančnega
odseka o predlogah deželnega odbora. V predlogu de-
želnega odbora je namreč rečeno: „Nagrade se pisate-
ljem iz te založbe navadno nimajo dovoljevati, ampak
primerno število odtiskov njihovih del brez plačila. —
Ako so stroški natisa kakega pisateljskega dela po
prodaji odtisov popolnem poravnani, tedaj se imajo vsi
ostali odtisi pisatelju brezpogojno v last prepustiti.“
Tukaj v predlogu finančnega odseka pa je rečeno:

„5. Nagrade pisateljem iz te založbe se smejo le
izjemno in edino le za taka dela dovoliti, ki so na-
menjena za strokovne šole, pisateljem pa se smejo ne-
kateri brezplačni eksemplari njihovih del darovati. —
Ako so stroški natisa kakega pisateljskega dela po pro-
daji odtisov popolnem poravnani, tedaj se imajo vsi ostali
odtisi pisatelju brezpogojno v last prepustiti.“

Deželni odbor je imel toraj pred seboj tole: prvič
je rekel, navadno naj se ne daje honorar pisateljem,
ampak kakor je pred gospod dr. Zarnik rekel, upamo
in tudi vemo, da se bodo pisatelji našli, ki bodo iz
patrijotizma delali in bodo le zadovoljni, če se je nji-
hovo delo natisnilo. Če je tudi to deželni odbor pred očmi
imel, je vendar on tudi mislil, da zna kaka knjiga za
srednje šole tako važna, tako izvrstna biti, da bi tudi
taka knjiga zaslužila honorar za delo, ako ga minister-
stvo ne dá. Tedaj tudi za knjige srednjih šol naj se —
izjemno se ve da — daje sem ter tje honorar. Dalje
je deželni odbor tega mnenja bil, da se s tem, če se
daje primerno število iztiskov, akoravno ni bil rokopi-
s honoriran, vsaj nekoliko plačilo za trud nadomestuje.
Finančni odsek je bil drugega mnenja, kar nagrade
zadene. On je rekel: Honorira naj se le knjiga, ktera
je namenjena za naše strokovne šole; tedaj knjige za
srednje šole ne dobijo nikdar honorara. Sklicuje se na
to, da take knjige bode honoriralo ministerstvo in dru-

gič, da bode deželni odbor obložen s prošnjami marsi-
ktere vrste, ker bode vsak pisatelj hotel imeti nagrade.
Jaz nisem tega mnenja, marveč mislim, da bode se-
danje ministerstvo v prihodnje le redko dovolilo kak ho-
norar, kakor je tudi gospod Dežman omenil, da državni
zbor ne bode dosti denarja dovolil za take potrebe.
Tedaj mnogo upanja mi Slovenci ne smemo imeti, da
bi ministerstvo nagrade dovolilo, in vendar rečem, da
je treba enmalo ozirati se na naše pisatelje. To je go-
tovo, razmere pri nas za pisatelje so v vsakem oziru jako
slabe. Skoro ni mogoče, da bi kak pisatelj nagrado
dobil, drugače če piše za Mohorjevo društvo ali za
Matico slovensko; sicer pa so primerljivi jako redki,
da bi se za posvetne knjige plačevala nagrada, in vendar
je to velika krivica. Mislim toraj, da je treba tudi
ozirati se na naše pisatelje. Vsak delavec je svojega
plačila vredn, in posebno tak, ki dela na težavnem du-
ševnem polju. Res je zaklad 10,000 gld. majhen in ne bomo
mogli mnogo storiti. Naj ostane toraj prvi del finančnega
nasveta, ali to je vendar slabo, da finančni odsek pi-
sateljem noče dovoliti primerno število iztisov knjig.
Tudi pisatelj ne piše popolnoma zastonj, pisatelj daruje
duševno delo svojemu narodu.

Tudi to je različno, ali je samo prestava ali izvirno
delo. To dovolimo, da naj se primerno število, postavim
100 iztisov dovoli. Če jih bode pisatelj prej prodal
kakor deželna zaloga, zarad tega tudi ne bode še dežela
poginila, posebno če tako pičlo podporo damo sloven-
skim pisateljem. Moram reči, da se mi zdi nespodobno,
da bi pisatelje popolnoma prezrli, in vendar je vprašanje,
ali bode patrijotizem vse sam delal ali ne? Samo na
patrijotizem ne smemo gledati, ampak misliti moramo,
da so duševni delavci ravno tako, kakor drugi svojega
plačila vredni in si svoj kruh zaslužijo krvavo in težavno.
Toraj priporočam predlog manjšine, ki se glasi: „Da se
pisateljem sme primerno število brezplačnih eksemplarov
darovati.“ Potem pa stavim tudi še predlog v svojem
imenu, da bi se predloga deželnega odbora popolnoma
sprejela, namreč: „5. Nagrade se pisateljem iz te za-
ložbe navadno nimajo dovoljevati, ampak primerno šte-
vilo odtiskov njihovih del brez plačila.“ Drugi stavek
ostane, kakor je. (Se podpira — Wird unterstützt.)

Poročevalec dr. Bleiweis:

Naj slavnemu odboru le to poročam, da je ta od-
stavek v finančnem odseku bil precej obširno obravnavan.
Nagrade v denarji so se opustile, ker svota s 10,000 gld.
bi potem celo majhna bila, ki je namenjena iztisku
knjig. Gospod govornik je zato sam zadnjič od tega
predloga odstopil, rekši, naj se le primerno število
knjig dá brez plače. Ali jaz mislim, da je izraz „pri-
merno število“ tak, da bode težavno potem deželnemu od-
boru zmirom pravo zadeti. Večina odsekova je mislila,
da pisatelja, ki žrtvuje to, da svoj manuskript izroči
deželnemu odboru, utegne navdajati upanje, da, kedar
se bodo iztisov proda, da so stroški natisa izplačani,
mu iz ostalih natisov, ki so njegova lastnina, dojde
nekoliko dohodka. Razložek med večino odsekovo in
gospod dr. Costa je celo majhen. Mi smo mislili, da
zadostuje le kakih 10—15 brezplačnih iztisov pisatelju
dati, dr. Costa morebiti sega na 100 iztisov. Ali kaj
hoče s tem pisatelj doseči? Da bi te knjige na trg poslal,
tega menda ne bode storil, in tudi mi nismo nameravali
tega, da bi pisatelj prvemu razprodajanju knjig kon-

kurencijo delal. Edino to, da bi svojo knjigo mogel kakemu svojemu prijatelju darovati, bilo je vodilo finančnega odseka. Edino le varčnost za majhno zalogo, katero naj bi slavni zbor dovolil šolskim knjigam, bila je povod dotičnemu predlogu, in zaradi katere smo — lahko rečem — z nekako skrbjo stopili pred slavni deželni zbor. Priporočam tedaj, ker ni med predlogom manjšine in večine nobenega velicega razločka, da pritrdite predlogu finančnega odseka.

Sandeshauptmann:

Wir kommen zur Abstimmung. Der Abänderungsantrag Herrn Dr. Costa's lautet (bere — liest):

„Nagrade se pisateljem iz te založbe navadno nimajo dovoljevati, ampak primerno število njihovih del brez plačila.“

„Honorare sind den Verfassern aus diesem Fonde in der Regel nicht zu bewilligen, wohl aber eine entsprechende Anzahl von Freiemplaren ihrer Werke.“

(Predlog se zavrne — Der Antrag wird abgelehnt.)

Im Namen der Minorität des Finanzausschusses stellt Herr Dr. Costa den Antrag: Punkt 5, Absatz 1 habe zu lauten:

„Nagrade pisateljem iz te založbe se smejo le izjemno in edino le za taka dela dovoliti, ki so namenjena za strokovne šole, pisateljem pa se sme primerno število iztisov njihovih del brezplačno darovati.“

„Honorare sind den Verfassern aus diesem Fonde nur ausnahmsweise und nur für solche Werke zu bewilligen, welche zum Gebrauche für Fachschulen bestimmt sind, wohl aber kann den Verfassern eine entsprechende Anzahl von Freiemplaren überlassen werden.“

(Sprejeto — Angenommen.)

Ich bitte nunmehr über den ersten Absatz des Punktes 5 des Ausschussesantrages abzustimmen. (Sprejeto — Angenommen.)

Nunmehr bitte ich über den zweiten Absatz des Punktes 5 des Ausschussesantrages abzustimmen. (Sprejeto — Angenommen.)

Der ganze Punkt 5 hat daher zu lauten (bere — liest): „Honorare sind den Verfassern nur ausnahmsweise und nur für solche Werke zu bewilligen, welche zum Gebrauche von Fachschulen bestimmt sind; wohl aber kann den Verfassern eine entsprechende Anzahl von Freiemplaren überlassen werden. — Sind die Kosten der Auflage eines Werkes durch Verkauf von Exemplaren desselben vollständig gedeckt, so sind alle noch erübrigten Exemplare dem Verfasser derselben ins unbeschränkte Eigenthum zu überlassen.“

Wünscht jemand zum Punkt 6 des Ausschussesantrages das Wort?

Poslanec dr. Razlag:

Kar zadeva izdavanje šolskih knjig za deželne strokovne šole, kakor je gozdarska šola šneperška, sadje- in vinorejska šola slapska in prihodnja kmetijska šola na Dolenskem, so vsi gospodje v tem složni, da se naj iz deželne založnice take knjige na svet spravijo. Morebiti je meni mogoče bojazni nekaterih odstraniti, da ne bi primerno in koristno bilo tudi za druge srednje šole iz deželnega zaloge učne knjige izdavat. Srednje šole imajo povsod namen, temelj postaviti za obširnejšo vednost, kakor jo je mogoče v ljudskih malih šolah dajati; toraj je za razvoj srednjih in viših šol, za razvoj znanosti in vednosti potreba širokega prostora. Pri vseh izobraženih národih nahajamo dvojja različna sred-

stva. Ljudski jezik je za izobraženje nižjih stanov, literarni jezik pa je za izobraženje v obširnem pomenu namenjen in edino sposoben.

Poglejmo si malo razvoj našega jezikoslovja. Če pogledamo osnovni načrt za gimnazije in realke, kateri je v nemškem jeziku l. 1849 izdan bil pod naslovom: „Organisationsentwurf für Gymnasien und Realschulen“, najdemo tam na strani 149 in naprej, kako se učencem slovenskega jezika priporoča uk sorodnih narečij. To velja, postavim zastran českega jezika, kjer se priporoča razum stare slovenščine tudi poljščina; pri poljskem tudi rusinski jezik; pri rusinskem staroslovenščina in poljščina in Slovincem se priporoča ilirsko narečje, katero jim je najbližje. Pod ilirskim jezikom se je tisto narečje razumevalo, katero dandanašnji imenujemo hrvatsko-srbsko. Torej se je Slovincem že leta 1849 službeno priporočalo, učiti se najbližnjega sorodnega narečja in zato se priporoča, da naj bi se v berila tudi nekaj iz starodavnega ilirskega slovstva vzelo, kakor je na primer Gundulić, Palmotić, Gjorgjić. Potem je priporočan uk iz stare slovenščine. Toraj je pripoznano, da je nam Slovincem od leta 1849 v službenem načrtu za gimnazije in realke priporočan bil razum slovenskega jezika tudi hrvatsko-srbski in potem še le staroslovenščina. Mladenči nekaterih gimnazij na Slovenskem so mi pa vendar že večkrat pripovedovali, da na naših gimnazijah se še tiste male razlikosti med pravopisom slovenskega in hrvatskega narečja ne prednašajo, toraj jim niso znane, ker ni prave priložnosti se jih naučiti.

Dalje učni načrt pravi: Tam, kjer je ilirsko narečje učni jezik, naj se na sosedno slovensko narečje obzir jemlje, in dalje pravi, da bi želeli bilo in je pričakovati tista vzajemnost, katera je potrebna, da se slavyansko slovstvo razširi. Pozna se na prvi pogled, da v tem načrtu veje duh našega Kopitarja in Miklošića, potem Dobrovskega, Kolara in Šafařika. Staroslovenščina, kakor znano, je podlaga — skoro se sme reči — skupna podlaga za vsa južnoslovenska narečja, toraj za Slovence, Hrvate, Srbe in Bulgare.

Domače narečje je povsod le za prvi razvoj nižjih stanov, in če je treba višjega vzleta, treba je tudi slovstveni jezik razvijati. Mi ne bomo nazaj segli na razrečje Krempeljno, na razrečje v Zilski dolini, ali na posebno Bohinsko narečje, ampak za slovstveni jezik je treba širokih mej si poiskati in ga razširiti, kakor učni načrt velevala do južnoslovenskega književnega jezika.

Povdarjalo se je, da bodo tudi slovarji v slovenskem jeziku pisani, ali grški, latinski, laški in francoski slovarji bodo le malo koristili in da bi jako drago prišli. Jaz toraj trdim in rečem, da bi nam Slovincem taki dragi slovarji nepotrebni bili, ker lahko take ilirske slovarje vzamemo in te male razlike predstavimo, katere se nahajajo med slovenskim in hrvaško-srbskim jezikom. Vendar je meni znano, da so nekteri slovenski pisatelji že poskušali spisati take slovarje, in ki bodo po mojem mnenju pa le takrat beli dan zagledali, kadar bodo nam vsem južnim sorodnikom ne samo Slovincem, ampak tudi Hrvatom in Srbom služili za skupni razvoj enega slovstvenega jezika. Če toraj prevdarimo, da pri knjigah, kakor so za gospodarske šole, je pričakovati, da se bodo tudi drugi ljudje zanimali za nje in je s pridom rabili na primer gospodarji, je gotovo dobro, da je cela slavna zbornica mnenja, naj se izdajo take knjige. Pri šolskih knjigah drugih strok je pa stvar drugačna. Vzemimo

matematiko, geometrijo; to so knjige, katere le učenci rabijo, in med drugimi ljudmi bode težko kdo, ki bo segel po njih, kakor vsakdanja skušnja uči. Vzemimo dalje naravoslovje, zgodovino, zemljepis, tudi pri teh strokah škoduje Slovencem, da celo koristno bi bilo združiti se s hrvatsko založnico knjig, ker je le majhna različnost med narečji. Razun tega moramo pozornost na to obrniti, da pri nas precej veliki del rabi hrvatski jezik, to je, ves črnomeljski, metliški, kostanjeviški okraj in en del krškega okraja. In nazori zastran takega ravnanja, kar zadeva slovstveni razvoj, so ravno taki, kakor jih želi in širi časnik „Slovanski pedagog.“ Če se toraj pridružimo hrvatski-srbski zalogi knjig, potem bode polje delovanja obširniše in pričakovati je, da bodo pisatelji lažje zaslužen nagrado za svoj trud dobili, ker sicer jaz malo pričakujem vspeha, da bi kdo pisal knjige iz golega rodolubja, kar tudi ne moremo zahtevati, da bi kdo poleg svojega dela še stradati moral.

Tukaj v šesti točki se govori o tem, da se ima rokopis večim strokovnjakom dati v pregled. Jaz mislim vendar, da bi dobro bilo nekoliko natančneje povedati, kdo ima pravico in zmožnost imenovati strokovnjake. Dobro bi bilo ustanoviti vodilna načela za enega ko za drugega. Potem bi imel deželni odbor z deželnim šolskim svetom določevati, katerim strokovnjakom se imajo rokopisi v pregled dajati. Ako se ta reč dobro izvede, je pričakovati veliko koristi; ako se ne izvede dobro, bode vendar za naš deželni zaklad škoda tudi tega ne ravno majhnega denarja. Sicer pa ima vsak narod pravico na razvoj svojega jezika in tudi mi imamo to pravico in nam je nihče zanikati ne more, dokler smo, kakor narod; vendar se naj taka naprava umno in previdno napravlja, da bode vsaki potrebsčini zadostila. Ravno zdaj je čas povdarjati, da se razširijo znanosti in vednosti pri nas in to se da umno izpeljati le, ako se naša zaloga učnih knjig za srednje šole združi z že obstoječo zalogo hrvatsko-srbsko.

Poročevalec dr. Bleiweis :

Na to nimam nič omeniti, ker gospod predgovornik ni nobenega predloga stavil. Stvar je v roke deželnega odbora dana; on bode skrbeti moral za izvedence, rad jih bode tudi iskal, da pravo zadene. (Točka 6. obvelja po odsekovem predlogu v 2. in potem vse točke tudi v 3. branji — Punkt 6 des Ausschussesantrages wird in zweiter und jöhin sämtliche Anträge auch in dritter Lesung angenommen.)

3. Ustmeno poročilo finančnega odseka zaradi ustanovitve službe deželnega učitelja za gozdarsko šolo v Šneperku.

(K prilogi 34.)

3. Mündlicher Bericht des Finanzausschusses wegen Anstellung eines landchaftlichen Lehrers an der Waldbauschule in Schneeberg.

(Ad Beilage 34.)

Poročevalec dr. Bleiweis :

Finančni odbor je to predlogo v seji dne 3. januarja t. l. v pretes vzel in enoglasno sklenil:

Slavni deželni zbor naj skene:

1. Dovolj se, da se nastavi učitelj za natoroznanske vednosti na gozdarski šoli v Šneperku in plača z deželnimi denarji.

2. Deželnemu odboru se naroči, nemudoma razpisati in oddati to službo, ki je za zdaj začasna in z letnimi 800 gld. in prostim stanovanjem plačana.

Der hohe Landtag wolle beschließen:

1. Die Anstellung eines Lehrers für die Naturwissenschaften an der Waldbauschule in Schneeberg aus Landesmitteln wird bewilliget.

2. Der Landesausschuß wird beauftragt, sofort im Concurswege diese Stelle, welche vorläufig eine provisorische und mit welcher eine Remuneration von jährlichen 800 fl. und freier Wohnung verbunden ist, zu besetzen.

Abg. Graf Thurn :

Sowohl in dem Berichte des Landesausschusses, als auch in dem Rechenschaftsberichte geschieht Erwähnung, daß der landchaftliche Ingenieur Witschl diese Schule untersucht und einer genauen Prüfung unterzogen habe. Es dürfte wesentlich beitragen zur Kenntnis der Verhältnisse dieser Schule, wenn dieser Bericht vorgelesen würde. Ich stelle daher den Antrag auf Vorlesung dieses Berichtes. (Se podpira — Wird unterstützt.)

Poročevalec dr. Bleiweis :

Predlog gospoda grofa Thurna gre na to, da bi se poročilo bralo v zboru; ali jaz moram omeniti, da je to poročilo jako obširno, obsega namreč sedem pol. Zaradi tega bodo morebiti gospodje poslanci dovolili, da priobčim samo obseg tega poročila.

Landeshauptmann :

Beharren Herr Graf auf ihrem Antrage, daß der ganze Bericht vorgelesen werde?

Abg. Graf Thurn :

Ich bitte den Bericht nur auszugsweise vortragen zu wollen.

Abg. Graf Blagay :

Vollständig! Vollständig! Warum denn nicht?

Landeshauptmann :

Bei dem größeren Umfange des Berichtes empfiehlt wohl die Rücksicht auf die uns gegebene Zeit, daß die mündliche Mittheilung des Herrn Berichterstatters, welche zur vollen Information der Herren Abgeordneten sicherlich genügen wird, an die Stelle der Vorlesung trete.

Poročevalec dr. Bleiweis :

Slavni zbor! Gospod Vičl se je po ukazu deželnega odbora dne 24. avgusta 1873, št. 4971, podal v Šneperk in tam pri preskušnji učencev dne 30. avgusta 1873 pričujoč bil. Poročal je potem sledeče (bere — liest): „Die Vorträge an der genannten Schule erstrecken sich auf folgende Gegenstände, und zwar auf: 1. Die forstliche Rechnungskunde und angewandte Geometrie; 2. die forstliche Boden- und Pflanzenkunde; 3. den Waldbau; 4. die Forstbenutzung; 5. den Forstschutz; 6. die Uebungen in schriftlichen Aufträgen; 7. die Uebungen im Zeichnen mit Bezug auf das Forstwesen.“

V teh predmetih bila je preskušnja, o kateri gospod inženir Vičl poroča, „daß man sich mit dem Resultate der abgeführten Prüfung immerhin zufrieden stellen kann.“ Potem poročilo njegovo pride na to, da ona ura učenja na dan v šolski sobi je vendar le premalo, in pogrša

nauk, ktereга nasvetuje deželni odbor. V učnem načrtu namreč niso zastopane natoroznanske vednosti, ne fizika in ne kemija, ki so podlaga drugim gozdarskim naukom. Gospod Vičl dokazuje to, da bi potrebno bilo, da imajo učenci po dve uri na dan nauk v šoli in da se učijo natoroznanske stvari in zato nasvetuje, naj se nastavi poseben učitelj za te nauke. — Poročilo gospod Vičl dalje pravi, da v Šneperski gozdarski šoli še niso za vse nauke knjige vpeljane, katerih bi se učenci posluževali; učeniki si deloma pomagajo s tem, da zraven nekterih slovenskih knjig večidel nemške rabijo. Gosp. Vičl trdi, da je slovenskih knjig treba za vse nauke, ki se učijo na tej šoli. Deželni odbor je, kakor je že gospod Dežman omenil, dal dve ali tri knjige na svitlo v slovenskem jeziku; ali se ve da ne zadostujejo za mnogo naukov. Dalje pravi poročilo, da bi bilo želeli, da bi naši gospodje veliki posestniki po izgledu družih dežel štipendije napravili gozdarskim učencem (dr. Poklukar: Čujte! Hört!) in to iz svojega premoženja; te štipendije naj bi bile ali cele štipendije ali le polovične, sploh po izgledu, kakor se to v drugih deželah godi. On misli, s tem deželi marsiktere stroške prihraniti, in šola bi potem več učencev dobila. Konečno pravi, da bi bilo želeli, da bi se ena štipendija osnovala za to, da se pošlje kdo v akademijo gozdarsko v Maria Brun. Kar se take štipendije tiče, naj slavnemu deželnemu zboru naznamim, da je c. kr. gozdni nadzornik v svojem predlogu za 1874. leto tudi nasvetoval iz državne blagajnice tako štipendijo za Mario Brun, in da, ko je poročal o tem predlogu kmetijski družbi, mu je ona popolnoma pritrdila. Po takem se je tedaj nadjati, da iz državne blagajnice se ustanovi taka štipendija za to, da kak sposoben rojak gre v šolo v Maria Brun, in se ond i kvalificira za učitelja gozdarskega.

To, gospoda moja, je zapopadek Vičlovega poročila, on tedaj odločno povdarja potrebo, da bi se nastavil v šneperski šoli za natoroznanske vednosti poseben učitelj in isto potrebo povdarja tudi ravnateljstvo šneperske šole same. Ravnateljstvo trdi, da te moči, kakor so zdaj pri učilnici šneperski, ne zadostujejo zato, ker oba sedanja učitelja sta ob enem uradnika knezova; ona sta gozdarja in služba ju večkrat zaдржуje, tako, da po več dni v časih ni nobene šole. Od druge strani pa tudi ravnateljstvo samo pripoznava pomanjkljivost, da se na tej šoli ne daje poduk iz natoroznanskih vednosti. Deželni odbor, ko je to reč resno prevdarjal, prišel je enoglasno do sklepa, da slavnemu deželnemu zboru nasvetuje učitelja za te nauke, in nasvetovaje to ima kmetijsko šolo na Dolenskem pred očmi. Jaz morem očitno tukaj reči, da okolišine s šnepersko šolo so se nekako predrugačile, kakor so izprva bile. Namen deželnega zbora je bil takrat, ko je to šolo ustanovil, ta, da bi naši kmetijski fantje v šolo šli, ki se po dovršeni šoli vrnejo na kmete nazaj, in kmetijstvo svoje oskrbujejo podučeni v boljšem gospodarstvu z gozdi. To je bil prvotni namen. Ali kakor se zdaj kaže, ne pridejo taki kmetijski mladenči v šolo, ampak to so učenci večidel iz realke, ki se ne povračajo na gospodarstva svojih starišev, ampak ki

nižjih gozdarskih služeb iščejo in jih mnogi res tudi najdejo. Ali s tem prvotni namen gozdarske naše šole ni dosežen. Zato tedaj, če se šola na Dolenskem ustanovi, bode se tam lahko en oddelek za gozdarske nauke vpeljal, ki bode zadostoval, da se sinovi kmetijskih starišev kot prihodnji gospodarji sami učijo umnega gospodarstva v gozdih. Če tedaj zdaj učitelja v šneperski šoli nastavimo, nam ta dobro vtegne služiti, ako pride, česar se za trdno nadjamo, kmetijska šola na Dolenskem v življenje.

To, mislim, bode zadostilo, da slavni zbor vidi, da je nasvetovani učitelj res živa potreba.

Abg. Graf Thurn:

Ich würde mir nur in formeller Beziehung das Wort erbitten.

Dieser Gegenstand kommt wiederholt zur Berathung bei der Debatte über den Rechenschaftsbericht des Landesauschusses und es dürfte im Interesse der Herren Abgeordneten liegen, eine genaue Kenntniß davon zu nehmen. Deshalb möchte ich den Wunsch aussprechen, daß dieser Bericht des Herrn Landesingenieurs auf den Tisch des h. Hauses niedergelegt werde.

Landeshauptmann:

Der Bericht liegt hier zur Einsicht den Herren Abgeordneten vor. Wenn niemand mehr das Wort begehrt (nihče se ne oglasi — niemand meldet sich), so schließe ich die Debatte und schreite zur Abstimmung.

(Oba predloga odsekov obveljata v 2. in 3. branji — Beide Auschußanträge werden in 2. und 3. Lesung angenommen.)

Landeshauptmann:

Wir kommen nun zu Punkt 4 der Tagesordnung.

Poslanec dr. Zarnik:

Predlagam, da se seja pretrga, in zvečer ob 6. ali 7. uri zopet začne.

Landeshauptmann:

Es ist mir bekannt, daß viele Herren Abgeordnete verhindert wären, abends an der Sitzung theilzunehmen, und unter diesem Gesichtspunkte bitte ich den soeben gestellten Antrag zu beurtheilen. Da wir aber sämtliche Gegenstände der Tagesordnung in dieser Sitzung nicht erledigen können, so glaube ich vorschlagen zu sollen, daß wir zu deren Erledigung morgen wieder Sitzung halten.

(Konec seje obvelja, prihodnja seja pa se odloči na prihodnji dan — Schluß der Sitzung wird angenommen, die nächste Sitzung aber auf den folgenden Tag anberaumt.)

Die nächste Sitzung findet also morgen vormittags 10 Uhr statt.

Als Tagesordnung bestimme ich nur die noch nicht erledigten Gegenstände der heutigen Tagesordnung, da ich nicht in der Lage bin, neues Berathungsmaterial heute hinzuzufügen.

Der Finanzauschuß und der volkswirthschaftliche Auschuß werden sofort jezt zu kurzen Berathungen sich hier versammeln.

Ich erkläre die heutige Sitzung für geschlossen.

Seja se konča o 45. minuti čez 1. uro. — Schluß der Sitzung 1 Uhr 45 Minuten.